

RAHVUSED EESTIS

VENELASED

Koostanud Roman Ljagu ja Ita Serman

Vene keelest tõlkinud Ita Serman

Toimetanud Jaakko Hallas

Kujundanud Maaja Kukerman

Fotod

Trükise väljaandmist on toetanud
Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutuse
Haridusprogrammide Keskus

Autoriõigus kuulub

Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutusele

ISBN ??????????

Teostus AS Kirjastus Ilo ja trükikoda Iloprint

Tasuta tiraaž

SAATEKS

Venelased... Millised nad on? Kuigi nad elavad juba aastasadu meie kõrval, pole sellele hoopiski lihtne vastata.

Ikka ja jälle on räägitud nii mõistatuslikust vene hingest. Küllap on selle avarust tundma õppinud mõnigi eesti koolijüts – siis, kui ta just oma vene sõbralt on leidnud nii mõistvat tuge.

Missuguseks aga peavad ennast venelased ise? Ehk kõige objektiivsema vastuse suudab sellele anda akadeemik Dmitri Lihhatšov. Tema portreeterib oma rahvuskaaslasi nii: „Venelased on hingelised, sõbralikud, suuremeelsed, usaldavad ja julged inimesed. Neile on iseloomulikud elurõõm ja tagasihoidlikkus, ausus ja usu austamine. Nad on peaaegu ühtviisi aktiivsed ja inertsed, töökad ja laisad, peavad lugu autoriteedist ja on kindlad eneses, on keevalised ja tasakaalukad. Samas on neile omased distsiplineerimatus, ebapunktuaalsus ja korratus.”

Kas ei tule see kõik kuidagi tuttav ette ka meile? Eestlaste endi igapäevastest tegemistest? Sest vigu on ju meil kõigil, häid külgi aga hoopis enam. Ega asjata ole levinud vene vanasõnad, mis ütlevad: „Elu on antud heade asjade tegemiseks”, „Sõprus on rikkusest kallim”, „Ise võid hukkuda, aga kaaslane aita hädast välja”. Ja kas ei tasuks meilgi nende tõekspidamiste üle hoopis sagedamini mõelda?

Selles raamatus, mille te just avasite, leiate palju muudki huvitavat venelaste ja nende ajaloolise kodumaa kohta. Kas teate näiteks, missugune Venemaa jõgi on kõige pikem? Või milline puu on selle maa sümbol? Ja millal üldse hakati Vene riiki nimetama Venemaaks (*Россия*)? Aukartust äratav on vene kirjanike, kunstnike, heliloojate looming. Aga üks meiegi taha ju sellest osa saada. Nagu ka käia kõikides nendes põnevates paikades, kuhu see raamatuke juhatab.

Niimoodi, samm-sammult, õpimegi tundma oma venelastest kaaslasi. Inimesi, kes päevast päeva elavad meie kõrval.

SISUKORD

Saateks
Paiknemine ja kujunemine
Rahvuslipp ja -sümbolid
Väike tähtpäevakalender
Loodus ja asustus
Venelased – millised nad on
Huumorimeel
Keel ja tähestik
Väike sõnastik
Rahvarõivad
Nimed
Haridus
Teadus
Kultuur
Kirjandus
Kunst
Muusika
Nüüdisaegne kultuurielu
Venemaa vaatamisväärsused
Usk
Uskumused ja kombed
Rahvakalender
Talisted
Jõulud
Vastlad ehk võinädal
Lihavõtted
Jüripäev
<i>Semik</i>
<i>Troitsa</i>

Peetripäev

Pokrov

Rahvustoidud

Värskekapsasupp

Moskva-päraselt küpsetatud kala

Praetud põrsas tatrapudruga

Meepräänik

Kaerakissell

Meekali

Venelased maailmas

Venelased Eestis

Kasutatud allikad

Trükised

Internet

Paiknemine ja kujunemine

Maailma pindalalt suurim riik – Venemaa Föderatsioon – paikneb Ida-Euroopa ja Aasia territooriumil. Kagus piirneb Venemaa Põhja-Koreaga, lõunas Hiina, Mongoolia, Kasahstani, Aserbaidžani ja Gruusiaga, edelas Ukrainaga, läänes Valgevene, Läti, Eesti, Soome ja Norraga. Kaliningradi oblastis on Venemaal ühine piir Leedu ja Poolaga.

Arvatakse, et V sajandil saabusid lääne poolt Venemaa praegusele territooriumile slaavi hõimud. Esimene slaavlaste riik tekkis neis paigus IX sajandil ja selle keskuseks sai Novgorod. Vene rahva hälliks peetakse Kiievi-Venet, kus IX–XI sajandil kujuneski välja vene rahvas. 988. aastal võeti Venemaal vastu ristiusk.

XII sajandil sündis kaks tugevat riiki – Vladimiri-Suzdali vürstiriik ja Novgorodi vabariik. Novgorodi vabariik pidas XIII sajandil maha edukad lahingud rootslaste ja sakslaste vastu (Neeva lahing 1240. aastal ja Jäälahing 1242. aastal).

Idapoolsed vürstiriigid sattusid samal ajal mongoli-tatari ikke alla. Ligi 250 aastat sõltuvust lõppes vallutajate minemakihutamisega.

XIV sajandil hakkas Moskva vürstiriigi ümber moodustuma tsentraliseeritud riik. Selle kujunemine lõppes tegelikult 1547. aastaks, kui Ivan IV Julm krooniti esimeseks isevalitsuslikuks Vene tsaariks.

Nimetust Venemaa (*Россия*) hakati ajalooallikates Vene riigi kohta kasutama XV–XVI sajandi vahetusel. Tsaar Ivan IV Julm on nimetanud oma riiki Venemaa tsaaririigiks (*Российское царство*), XVII sajandil on kasutatud nimetust Venemaa suurriik (*Российское великое государство*).

XVI–XVII sajandil laiendas Venemaa oma piire ja Volga-äärsetest aladest, Uuralitest ning Lääne-Siberist said samuti Venemaa alad.

XVII sajandi alguses lõi Venemaa tagasi Poola-Rootsi interventsiooni. Pärast võõrriikide vallutajate Moskvast väljakihutamist sai 1613. aastal Venemaa tsaariks Mihhail Romanov – tuntud dünastia esimene esindaja. Romanovite dünastia püsis võimul 1917. aastani.

XVII sajandi lõpus astus Venemaa troonile Peeter I, kelle reformid (XVII sajandi lõpp – XVIII sajandi esimene veerand) mõjutasid oluliselt Venemaa arengut. 1721. aastal kuulutati Venemaa Peeter I ukaasi põhjal impeeriumiks, Vene tsaar sai imperaatori (keisri) tiitli. Teadupärast on Peeter I olnud tihedalt seotud Eestiga: just tema laskis rajada Kadrioru lossi ja seda

ümbritseva pargi. Keisrinna Katariina I auks Kadrioruks nimetatud keiserlikku suveresidentsi külastas toona enamik Venemaa valitsejaid. Praegu on Kadrioru lossis Eesti Kunstimuseumi filiaalina sisustatud Väliskunsti Muuseum. Kadriorus asus ka Peeter I väike suveresidents, mida praegu teame kui Peeter I majamuuseumi.

Katariina II Suure valitsemisaega (1762–1796) peetakse aga Vene impeeriumi õitseajaks.

1812. aasta Isamaasõjas lõi Venemaa tagasi Napoleoni vägede pealetungi.

1861. aasta reform kaotas pärisorjuse Venemaal.

1905. aasta revolutsioon viis Venemaa esimese parlamendi – duuma moodustamiseni. Duuma tegutses 1917. aastani.

Aastail 1914–1918 osales riik I maailmasõjas. 1917. aasta Veebruarirevolutsiooni käigus kukutati isevalitsus. Pärast sama aasta Oktoobrirevolutsiooni elas Venemaa üle kodusõja, järgnes maa kollektiviseerimine.

Omaette leheküljeks Venemaa ajaloos on 1930-ndate aastate represseerimised. 1941.–1945. aastail võitles riik Suures Isamaasõjas.

Pärast NSV Liidu lagunemist 1991. aasta detsembris sai Venemaast sõltumatu riik. Venemaa uusimast ajaloost peetaksegi tähtsaimaks 1991. aasta augustiputši ning 1993. aasta valitsus- ja parlamendikriisi, mis lõppes sama aasta oktoobri alguses presidendi ja parlamendi pooldajate vahelise relvastatud vastuseisuga.

Nüüdisaegne Venemaa on demokraatlik föderatiivne riik. Riigipea on Venemaa Föderatsiooni president, kelle riigi kodanikud valivad üldistel valimistel neljaks aastaks. Üks president võib olla valitud kaheks ametiajaks. Riigi parlament (Föderaalkogu, *Федеральное Собрание*) koosneb kahest kojast: Riigiduumast (*Государственная Дума*) ja Föderatsiooninõukogust (*Совет Федерации*). Täidesaatev võim kuulub Venemaa Föderatsiooni valitsusele. Valitsuse juhi määrab president koostöös Riigiduumaga.

Venemaa riigikeel on vene keel. Rahaühik on rubla (1 Eesti kroon = 2,2 Vene rubla).

Venemaa kuulub paljude rahvusvaheliste organisatsioonide, sealhulgas ÜRO,

UNESCO, Euroopa Nõukogu, SRÜ koosseisu.

Rahvuslipp ja -sümbolid

Esimese rahvuslipu autoriks peetakse tsaar Peeter I-t. Sel lipul oli kolm horisontaalset riba: valge, sinine ja punane. Sinisel ribal oli vapi kujutis.

1858. aastal kinnitas keiser Aleksander II uue riigilipu. Ka see koosnes kolmest erinevat värvi ribast: sedakorda mustast, kollasest (kuldsest) ja hõbedasest (valgest). Need värvid langesid kokku tollase riigivapi värvidega: must kotkas kollasel (kuldse) väljal ja valge ratsanik Moskva vürstiriigi vapil. Niimoodi hakati Venemaal võrdselt kasutama mõlemat trikoloori. Ent juba 1883. aastal nõudis keiser Aleksander III, et erilistel puhkudel kasutataks eranditult valge-sini-punast riigilippu. Nii jäi see nõukogude võimu tulekuni 1917. aastal.

Pärast Nõukogude Liidu lagunemist valge-sini-punane riigilipp taastati. Valge värv sümboliseerib rahu, isamaad, õilsust, sinine usku ja ustavust, punane mehisust, võitlust kodumaa eest vere hinnaga.

Venemaa vapist on teada, et XV sajandil oli Moskva suurvürstiriigi sümboliks Moskva kaitsepühak Georgios Võidukandja (*Георгий Победоносец*): hobuse seljas istudes püüab kangelane odaga surmata lohet. Arvatakse, et kahepealise kotkaga vapi võttis kasutusele Moskva suurvürst Ivan III. Georgios Võidukandja sai siis koha kilbile kotka rinnal. XVII sajandil ilmus kotka parema jala külge valitsuskepp, vasaku jala külge aga riigiõun.

1726. aastal määras Katariina I esimest korda kindlaks vapi värvid – must kotkas kuldse väljal. Siiski puudus XIX sajandi alguses vapi kindel kujutis. Kahepealist kotkast joonistati küll ühe, küll kolme krooniga, tema jalgade ümber kujutati vahel ka kuulsusepärga ja võimuvälgudega tõrvikut. Alles Nikolai I ajal riigivapid kinnitati – tõsi, siis oli neid kaks. Ühel asetses kroon laialisirutatud tiibadega kotka pea kohal, kotka rinnal ilutses püha Georgiose kujutis, linnu jalad hoidsid valitsuskeppi ja riigiõuna – monarhi-võimu sümboleid. Teisel kujutati kahepealist ülestõstetud tiibadega ning kuue vürsti- ja tsaaririigi vapiga kotkast kolme krooniga. Aleksander II ajal kinnitati koguni kolm riigivapi varianti – suur, keskmine ja väike –, mis erinesid detailide arvult. Aleksander III ajal tegid vapid läbi mõned väiksed muudatused. Isegi pärast 1917. aasta Veebruarirevolutsiooni, mis likvideeris isevalitsuse, säilis kahepealine kotkas kui rahvussümbol siiski. Küll aga võeti ära kroon, valitsuskepp ja riigiõun.

Nõukogude võimu aastail kasutati mõistagi NSV Liidu riigivappi. 1992. aastal tõi aga Venemaa esimene president Boriss Jeltsin oma ukaasiga kahepealise kotka vapile tagasi. See vapp kinnitati ametlikult 2000. aasta detsembris.

Venemaa Föderatsiooni praegune vapp kujutab endast neljakandilist altpoolt teravdatud tipu ja ümardatud nurkadega kilpi. Punasel kilbil on ülespoole laiali sirutatud tiibadega kuldne kahepealine kotkas. Kotka mõlemad pead on kroonitud, nende kohal keskel kõrgub veel üks, suur kroon. Kõik kolm krooni on ühendatud lintidega. Kotka parem jalg hoiab valitsuskeppi, vasak riigiõuna. Linnu rinnal on kujutatud sinises keebis hõbedane ratsanik hõbedasel hobusel. Ratsanikul on käes hõbedane oda, millega ta torkab hobuse jalge alla seljatatud lohemadu.

Kahe peaga kotkas sümboliseerib Venemaa Föderatsiooni Euroopa ja Aasia aladel elavate rahvaste ühtsust.

Kroonid kotka peade kohal tähistavad eeskätt föderatsiooni kõikide subjektide suveräänsust. Neid võib tõlgendada ka kui kolme võimutasandi – seadusandliku, täitev- ja kohtuvõimu liitu.

Valitsuskepp ja riigiõun osutavad tugevale riigivõimule, riigi ja tema teraviklikkuse kaitsele.

Lohetapja-ratsanik odaga pole niivõrd pealinna sümbol, kuivõrd kurjust alistava headuse iidne märk, mis tähistab ühtlasi rahva valmisolekut kaitsta oma maa vabadust ja sõltumatust iga võimaliku vaenlase vastu.

Venemaa riigilipp.

Venemaa riigivapp.

Väike tähtpäevakalender

- 1., 2., 3., 4. ja 5. jaanuar – uusaastavaheaeg
- 7. jaanuar – jõulupüha
- 23. veebruar – kodumaa kaitsja päev
- 8. märts – rahvusvaheline naistepäev
- 1. mai – kevad- ja tööpüha
- 9. mai – võidupüha
- 12. juuni – Venemaa päev
- 4. november – rahvusliku ühtsuse päev

Loodus ja asustus

Venemaa pindala on 17 075 400 ruutkilomeetrit, riigi ulatus põhjast lõunasse on rohkem kui 4000 ja läänest itta peaaegu 10 000 kilomeetrit. Riigis elab 2007. aasta andmetel 143 406 000 inimest.

Venemaale kuulub suur hulk saari. Geograafiliselt võib riigi territooriumi jaotada kolmeks suureks regiooniks. Need on Uuralitest lääne poole jääv Venemaa Euroopa-osa, Uuralitest peaaegu Vaikse ookeani rannikuni ulatuv Siber ja Venemaa Kaug-Ida piirkond.

Riigi Euroopa-osa kujutab endast peaaegu tervenisti lauskmaad. See tohutu ala piirneb mäestikega; lõunapiiril on end Musta ja Kaspia mere vahele sirutanud Kaukasuse mäed. Seal asub ka Venemaa Euroopa-osa ja kogu Euroopa kõrgeim tipp – Elbruse vulkaan (5642 m). Euroopa ja Aasia looduslikuks piiriks on Uuralid. Neist ida poole jääb Lääne-Siberi lauskmaa.

Venemaa pikimad jõed voolavad Siberis ja Kaug-Idas. Obi-Irtõši jõestik ulatub koguni Hiina lääneosast Põhja-Jäämereni. Venemaa pikim jõgi on Leena ning selle ja Jenissei vahel asub Kesk-Siberi kiltmaa. Leena jõest ida poole jäävad mõned mäeahelikud ja Ida-Siberi mägismaa. Huvitav on see, et mida edasi ida suunas, seda kõrgemaks ja järsemaks mäed muutuvad.

Kamtšatka poolsaarel paikneb 120 vulkaani, neist 23 on tegev vulkaanid. Vulkaanide ahelik jätkub Kurii saartel.

Venemaal on palju järvi, eriti rohkesti võib neid leida riigi loodeosast.

Vladimirka (Issaak Levitani maal).

Siberis asub ainulaadne Baikali järv – maailma sügavaim mageveejärv. Baikalisse suubub 336 jõge, ent väljub vaid üks – Angara.

Kuna riigi territoorium on nii suur, on kliima seal väga mitmekesine. Suuremas osas on see kontinentaalne või mõõdukalt kontinentaalne. See tähendab, et talv on pikk ja külm, suvi lühike ja jahe. Kõige külmem piirkond on Siber, kus Verhojanski linna piirkonnas võib kraadiklaas veebruaris langeda kuni –68 kraadini.

Põhjaregioonis asub tundra (otsetõlkes soome keelest tähendab see metsatut kõrgustikku), kus kasvavad samblad ja samblikud, põõsad ja kohati kääbuspuud. Tundrast lõuna poole laiutab taiga (türgi-tatari keeltes tähendab „taiga“ tukkuvat metsa), mis ulatub Siberi lõunapiirini. Taigas kasvavad põhiliselt okaspuud: kuusk, mänd, nulg, lehis, seeder. Tuntud taigaasukas on karu. Muide, välismaalased armastavad venelasi võrrelda karuga ja Venemaad nimetada karude maaks. Karu on teadupärast tugev ja osav loom, kes väga armastab mett. Looma venekeelne nimetus *medved* pärineb sõnadest *mjod* (mesi) ja *vedatj* (teadma).

Taiga lõunaosas võib leida lehtpuumetsi, kus puud – nagu meil Eestiski – heidavad talveks oma leherüü maha. Keskvöötme levinuimaks puuks on kask – Venemaa tõeline sümbol.

Kaug-Idas on ülekaalus segametsad, mis oma olemuselt sarnanevad keskvöötme metsadega. Maa lõunarajoone hõlmavad stepid ja metsasteppid: puid leidub seal vähe, see-eest on taimkate päris tihe. Metsastepp on iseloomulik Kesk-Volga aladele, Lõuna-Uuralile ja Lääne-Siberi lausk-

Kuldne sügis (Issaak Levitani maal)

maale, stepp Lõuna-Volga aladele, Uurali äärmistele lõunaaladele ja Ida-Siberi mõnele osale. Pinnas on neis paigus väga viljakas ja niisiis laiuvad peaaegu kõikjal põllud.

Venemaa loomastik on samuti mitmekesine ja põnev. Kaug-Põhjas elavad jääkarud, morsad, hülged, polaarjäneseid ja -rebased ning põhjapõdrad. Taigas on end pruunkarule lisaks sisse seadnud põdrad, hirved, ilvesed ja sooblid. Kaug-Ida metsades võib aga leida koguni haruldasi Ussuuri tiigreid ja leopardi.

Venemaa territooriumil on rohkesti maavarade leiukohti. Siberis kaevandatakse kulda ja teemante, seal leidub naftat ja gaasi. Nendesse paikadesse on ehitatud vase-, koobalti-, nikli- ja tsingitöötlemise tehaseid. Uural on samuti tuntud kulla, hõbeda, vase ja tsingi leiukohtade poolest. Kurski linna piirkonda teatakse kui rikkalike rauamaagivarude asukohta. Seda paika nimetatakse Kurski magnetiliseks anomaaliaks: kompassinool seal normaalselt tööle ei hakka, lihtsalt keerleb sihitult.

Venemaa on maailmas teisel kohal energiaressursside – nafta ja gaasi poolest, mida eksporditakse ka teistesse Euroopa ja Ameerika riikidesse.

Venelased – millised nad on?

Venelaste iseloom on kujunenud pika aja jooksul ja selle areng on sõltunud paljudest asjaoludest. Maa-alad, kus venelased juba iidsetest aegadest elasid, võtsid enda alla tohutu territooriumi. Olulise osa sellest moodustasid tasandikud, kliima oli küllaltki karm. Kõik see panigi aluse sealsete elanike iseloomujoontele.

Vene inimese nii hästi tuntud suur hing vastab maa kujuteldamatutele avarustele. Viljatutel pindadel pidid inimesed suvel kõvasti tööd tegema, et saada võimalikult suur saak – seegi on jätnud nende iseloomu kujunemisse oma jälje.

Muidugi on võimatu määratleda ühe rahvuse iseloomu väga üksikasjalikult. Seda enam, kui arvestada tuleb suurte mastaapide ning sellest tuleva inimeste arvuga. Mille puhul omakorda on üsna loomulik, et elanike olulise osa moodustavad teisi kultuure esindavad rahvad. Siiski võib esile tuua iseloomu põhijooned, ja seda saab teha koguni üsna täpselt.

Venelastele on väga iseloomulik kannatlik meel. Ajaloo vältel on nad üle elanud mõndagi, milleks teised rahvused niisama lihtsalt võimelised polekski. Ent ka kõige keerulisematel aastatel säilis venelaste hinges lootus, et kõik läheb hästi ja saabuvad paremad ajad.

Kindla märgi on rahvuse iseloomu jätnud õigeusk. Olemuselt religioossed, suhtlemises avatud, lihtsad, vastutulelikud ja abivalmid, on venelased väga vastuvõtlikud usule.

Samas on nende seas laialt levinud ebausku. Kui vene inimesel juhtub näiteks lusikas maha kukkuma, jääb ta kindlasti ootama külalist; kui juhuslikult kuhugi soola puistab, arvab, et see ei too head. Kui üle tee jookseb must kass, püüab venelane kõigest väest halba ennet mitte uskuda, ent tunneb end sellele vaatamata ebakindlalt.

Arvatakse, et venelased on väga rahulikud inimesed. Kuid tasub neid vaid veidi üles kütta või sundida midagi tõestama, kui nad pea ees tulle tormavad – mõtlemata, et võivad teha eksliku sammu, mida hiljem kaua kahetsevad.

Venelaste hindamatu varandus on nende muinasjutud. Eriti armastatud on lood, kus peakangelastena tegutsevad Jemelja või Loll-Ivani tüüpi tegelased. Sedalaadi isikud saavad kätte kõik, mida tahavad, tegemata selle nimel vähimaidki jõupingutusi.

Venelastele on omane ühise suure rahvasumma tunne. Kusjuures selles summas võivad nad igasuguste pingutusteta leida ühise vestlusteema isegi täiesti võõraste inimestega. See on ka põhjus, miks ammustel aegadel oli näiteks väga lihtne talurahvas kokku kutsuda ja neid milleski vajalikus veenda.

Vene mentaliteet on niisiis kujunenud väga pika aja jooksul. Vahel võib isegi näida, et venelasi on täiesti võimatu mõista. Ent tasub vaid üritada seda teha – ja te leiata endale kõige pühendunumad sõbrad kogu eluks.

HUUMORIMEEL

Venelaste huumorit peetakse teravaks, salvavaks, sageli isegi otseseks pilkeks. Pikka aega elasid venelased nõukogude võimu vaenulikus õhkkonnas ja tsensuur oli väga jäik. Seetõttu kartsid inimesed kõva häälega nalja heita isegi heade tuttavate seltskonnas: süütute naljade eest võis paraku sattuda mitmeks aastaks vangilaagrisse. See kutsus esile protesti, millest tingituna pilge ja naer muutusid eriti teravaks. Naljad, mis teistel rahvustel võisid esile kutsuda vaid kerge muige, sundisid venelasi naerma pahvatama. Ühtlasi on venelased võimelised naerma mitte ainult teiste, vaid ka iseenda üle – oma eksimuste ja puudujääkide üle.

Samas aga arvatakse, et venelased naeratavad vähe. Ka see on õige. Läänemaailmas näiteks peab niinimetatud valvenaeratus saatma inimest kogu aeg. Müüjad, kassapidajad, juuksurid naeratavad, liites inimesi sel moel endaga. Venelastel seevastu võib näole manatud naeratus rääkida hoopis sellest, et inimene ei ole siiras ja ehk koguni haub mõnd plaani.

Oma igapäevaste naljadega on venelased kahe jalaga maa peal, vahel võivad nende naljad olla koguni jämedavõitu. Võib juhtuda, et kaks omavahel naljatavat inimest on naerust lämbumas, neid ümbritsev seltskond ei pruugi aga üldse aru saada, milles on asi. Üldiselt võibki öelda nii, et venelaste huumorimeel on mõeldud rohkem naermiseks kui naeratamiseks. Sellepärast on nad keerulisemas olukorras nendes riikides, kus harjumus naeratada kuulub etiketi juurde ja kus teistel on raske venelastest aru saada – põhjusel, et venelaste huumorimeel on omamoodi unikaalne ja kujutab endast midagi neile ainuomast.

Keel ja tähestik

Vene keel kuulub indoeuroopa keelkonna slaavi rühma idaslaavi alarühma. Keele ajaloos võib eristada kolme etappi: idaslaavi (vanavene) keele tekimine ja arenemine (VI–XIV sajand), ühtse idaslaavi keele lagunemine ja suurvene rahvuse väljakujunemine (XV–XVII sajand) ja XVIII–XX sajand, mil Moskva ümbruse rahvakeel pani aluse rahvuskeelele. Viimasel etapil

toimised vastastikused protsessid eriti aktiivselt, sellele aitas oluliselt kaasa Peeter I ajajärk. Tänapäeva vene keel sai alguse Aleksandr Puškinist.

Igas elavas keeles on suur osa rahvusvahelisel leksikal. Vene keeleski on rohkesti laensõnu. AINUÜKSI viimase 15 aastaga on sõnavara oluliselt rikastunud. Olgu näiteks kas või sellised igapäevased, põhiliselt inglise ja prantsuse keelest tulnud sõnad, mis ju tuntud ka eesti keelekasutuses – nagu „presentatsioon“ (*презентация*), „meer“ (*Мэр*) ja paljud teised.

Vene keele kui võõrkeele õpetamisel on erilist tähendus ilukirjandusel. Tundmata kuulsate vene kirjanike teoseid, pole võimalik tunnetada vene kultuuri. Just ilukirjanduses avaldub kõige ilmekamalt vene inimese olemus. Tõlge pole üldjuhul võimeline edasi andma teose tõelist õhustikku. Sellepärast püüavad paljud välismaalased õppida vene keelt selgeks mitte ainult suhtlemise eesmärgil, vaid ka selleks, et oleks võimalus tutvuda vene kirjanduse tippteostega originaalis.

Tähestik, mida vene keeles kasutatud, pole alati olnud ühesugune. See on kujunenud idaslaavlaste tähestiku kirillitsa põhjal, mille lõid püha Kyrillos ja püha Methodios IX sajandil. Kirillitsa oli praktiliselt muutusteta kasutusel Peeter I aegadeni. Tema valitsemisajal viidi sisse muudatused mõnede tähtede kirjepilti, 11 tähte aga kõrvaldati tähestikust hoopis. Arvatakse, et XVIII sajandil tuli juurde neli uut tähte: я (ja), э (e oborotnoje), ъ (i kratki), ё (jo). Uus tähestik muutus lihtsamaks ja mugavamaks. 1918. aastal viidi läbi veel üks reform. Tähestik kaotas veel neli tähte ja on sellisel moel kasutusel tänaseni.

Nüüdisaegne vene tähestik sisaldab 33 tähte:

Аа	[а, eesti tähendus/hääldus/vaste: a]	Рр	[эр, r]
Бб	[бэ, b]	Сс	[эс, s]
Вв	[вэ, v]	Тт	[тэ, t]
Гг	[гэ, g]	Уу	[у, u]
Дд	[дэ, d]	Фф	[эф, f]
Ее	[е, je]	Хх	[ха, h]
Ёё	[ё, jo]	Цц	[цэ, ts]
Жж	[жэ, ž]	Чч	[че, tš]
Зз	[зэ, z]	Шш	[ша, š]
Ии	[и, i]	Щщ	[ща, štš]
Йй	[и краткое, lühike i]	Ъъ	[твердый знак, kõvendusmärk]
Кк	[ка, k]	Ыы	[ы, õ]
Лл	[эль, l]	Ьь	[мягкий знак, peenendus- ehk pehmenusmärk]
Мм	[эм, m]	Ээ	[э оборотное, e]
Нн	[эн, n]	Юю	[ю, ju]
Оо	[о, o]	Яя	[я, ja]
Пп	[пэ, p]		

VÄIKE SÖNASTIK

добрый день – tere päevast
 всего хорошего – kõike head
 до свидания – nägemiseni
 большое спасибо – suur tänu
 извините, пожалуйста – vabandage, palun
 Познакомимся: меня зовут – Saame tutvavaks: minu nimi on
 хорошо – hästi
 с праздником – häid pühi
 с наилучшими пожеланиями – parimate soovidega
 Сколько вам лет? – Kui vana te olete?
 Откуда вы родом? – Kust te pärit olete?
 Я по национальности русский. – Olen rahvuselt venelane.
 художник – kunstnik
 писатель – kirjanik
 Как называется эта церковь? – Kuidas nimetatakse seda kirikut?
 Кто автор этого монумента? – Kes on selle monumendi autor?
 книжный магазин – raamatukauplus
 библиотека – raamatukogu
 Чья эта постановка? – Kelle lavastus see on?
 У вас есть билеты на вечернее представление? – Kas teil on pileteid õhtusele etendusele?
 На сегодня все билеты распроданы. – Täna on kõik piletid välja müüdud.
 Когда открыт этот музей? – Millal on see muuseum avatud?
 смешанный хор – segakoor
 мужской хор – meeskoor
 кружок народного танца – rahvatantsuring
 У танцоров свои национальные костюмы? – Kas rahvatantsijail on isiklikud rahvarõivad?
 Репетиции проводятся раз в неделю. – Harjutused toimuvad kord nädalas.

Rahvarõivad

Rahvarõivad vastavad rahvuse olemusele, eluviisile, töö iseloomule. XII–XIII sajandi ajaloolise arengu tingimustest tulenevalt võib Venemaa põhja- ja lõunapiirkondade rahvarõivastes täheldada olulisi erinevusi.

Põhjapoolsed piirkonnad (Vologda, Arhangelsk, Novgorod, Vladimir) jäid XIII–XV sajandil rändhõimude laastamistest puutumata ja seepärast arenes sealmail edukalt kunstkäsitöö. XVIII sajandist alates ei tekkinud sinna kanti ka suuri tööstuskeskusi, niisiis säilisid rahvale omane eluolu ja kultuuri terviklikkus. Just sellepärast jäi püsima põhjapiirkondade rõivastele omane rahvuslik eripära: seal puudusid välised mõjutused.

Lõunapoolsete alade (Rjazan, Tuula, Tambov, Voronež, Penza, Orjol, Kaluuga) rahvarõivad seevastu olid oma olemuselt mitmekesisemad. Elanike sunnitud ümberasumine vallutuste tõttu, Moskva riigi kujunemine, naaberrahvaste mõju – kõik see jättis oma jälje rõivastuse muutumisse ja mitmekesisistumisse.

Peale põhja- ja lõunapiirkondade rõivaste üldiste erinevuste olid omad erinevused veel kubermangude, maakondade (kreiside) ja isegi külade rõivaste vahel. Rahvarõivad erinesid suunitluselt (igapäevane, pidulik, pulma-, matuserõivas) ning kandja vanusest ja perekonnaseisust tingitult. Kõige pidulikumaks peeti punasest kangast rõivaid. Rahva ettekujutuses olid mõisted *krasnõi* (красный – punane) ja *krassivõi* (красивый – ilus) ühetähenduslikud.

Põhilised kangad, millest talurahvas oma rõivad valmistas, olid linane riie ja vill, XIX sajandi keskpaigast aga vabrikusiid, atlass, brokaat, kumatš (erepunane puuvillriie), sits, satään, värviline kašmiir. Värvikaid vene rahvarõivaid võib näha kunstnike Maljavini, Arhipovi, Kustodijevi maalidel.

Erinevatele elementidele vaatamata olid põhja- ja lõunapiirkondade rahvarõivaste põhijooned siiski sarnased. Seejuures on huvitav, et meeste rõivastes oli rohkem sarnast, naiste rõivastes aga erinevat.

Meeste igapäevarõivastus koosnes avaralõikelisest, vasakule kaldu kinisega särgist, millel oli väike püstkrae (või puudus krae üldse). Kanti pikki kitsaid, saapasäärde sätitavaid pükse, mille vöökohal oli paelkinnis. Valgest või värvilisest linasest riidest särki kanti pükste peal ja vöökohal pinguldati seda rihma või villasest riidest laia ning pika vööga (kušakk). Särgi alläär ja kaelus olid kaunistatud tikandiga. Üleriietena kanti kodukootud kangast kitsast, põlvini ulatuvat krae ja esikinnisega talumehekuube või siis avarat, pikkade kitsaste varrukatega ja ilma kinniseta ülakuube, mis oli vahel taljesse töödeldud. Talvel eelistati lambanahkset kasukat. Jalas kandsid mehed saapaid või nõõridega pastlaid ja jalarätte.

Naisterõivad erinesid piirkonniti peamiselt detailide ja lisandite paigu-

*Niisuguseid rahvarõivaid
kanti Katariina II ajal.*

tuse poolest. Põhiline erinevus oli see, et põhjapiirkondade naised kandsid enamasti pihtseelikut, lõuna pool eelistati vaipseelikut. Naiste igapäevarõivaste hulka kuulusid seelikule lisaks särk, põll, rinnaesine põlleke. Naiste särk oli meeste omaga sarnaselt avara lõike ja pikkade varrukatega. Valge särgi rinnaesine, õlapealsed, alläär ja varrukasuud olid kaunistatud punase tikandiga. Kusjuures põhjapiirkondade naiste särgi alläär oli ornamendiga kaunistatud hoopis rikkalikumalt kui lõunapiirkondade naiste oma. Kõige rikkalikumalt oli mõlema piirkonna naistel ilustatud põll. Linasest riidest valgeid särke ja põllesid kandsid põhjapoolsed naised niisiis pihtseelikuga. Lõuna pool kanti – nagu öeldud – rohkem vaipseelikut: villasest kangast valmistatud ning võosse töödeldud rõivaeset, millel mõnikord oli linasest riidest vooder. Jalas kanti nahast poolsaapaid, aga ka nõõridega pastlaid.

Rahvarõivastes on säilinud ka kunagised peakatted ning tava, mille kohaselt abielunaine peidab oma juuksed peakatte alla, neuu aga jätab need katmata.

Naised armastasid ka pärlitest, merevaigust ja korallist ehteid, ripatseid, helmeid ja kõrvarõngaid.

Nimed

Vanasti mõtlesid vanemad ise oma lastele nimed välja. Näiteks pandi nimi sõltuvalt sellest, kelle moodi laps välja nägi või mida ta tegi. Vahel anti mõnd eset tähistav nimi. Samuti võis nime saada iseloomu põhjal – näiteks Dobr (*dobro*, добрый – lahke), elukutse järgi – Bondar (*bondar*, бондарь – püttsepp), Kožemjaka (*kožemjaka*, кожемяка – nahaparkal), sünnijärjekorra põhjal peres – Pervak (*pervoi*, первый – esimene). Praegugi kasutatakse nimesid, mis on meieni jõudnud iidsetest aegadest: Ljudmila (*ljudjam milaja*, людям милая – inimestele armas), Vjatšeslav (vanavenekeelsetest sõnadest *vjatše*, вяче – rohkem ja *slav*, слав – kuulsus).

Pärast ristiusu vastuvõtmist 988. aastal sai aga inimene nime ka ristimisel. See pidi vastama mõne pühaku nimele. Tänapäevani arvatakse, et venelaste kõige tüüpilisemad nimed on olnud Ivan, Pjotr, Maria.

Perekonnanimed tekkisid erinevates ühiskonnakihtides erineval ajal. Esimesena hakkasid perekonnanime kandma vürstid ja bojaarid XIV–XV sajandil. Tookord vastas nimi üliku pärusmõisa nimele: Tver – *Tverskoi* (Tveri), Zvenigorod – *Zvenigorodski* (Zvenigorodi). XVI–XVIII sajandil said perekonnanime aadlikud. Rohkesti oli siis idamaist päritolu nimesid: paljud tsaari õukonda teenistusse asunud aadlikud olid saabunud sinna teistest maadest. XVIII–XIX sajandil hakkasid perekonnanime kandma teenistujad ja kaubandusega tegelevad inimesed, XIX sajandil vaimulikud. Talupoegadel puudus perekonnanimi XIX sajandi lõpuni, mõned said selle alles XX sajandi 30. aastatel.

Vene perekonnanimedel on tavaliselt järelliide -ov (-ev) – Ivanov, või -in – Kuzmin.

Haridus

„Õppimine on valgus, mitteõppimine – pimedus,“ ütleb vene vanasõna. Sellele vaatamata olid Venemaal pikka aega ainukesed haritud inimesed mungad. Nemad panid kroonikatesse kirja sündmusi, mis riigis aset leidsid. Koolid tekkisid neil ammustel aegadel samuti kloostrite juurde.

Nende inimeste arv, kes oskavad lugeda ja kirjutada, suurenes oluliselt XVII sajandil. Possaadiinimeste (*possaad* – linna kaubanduslik ja käsitööstuslik osa) seas oli siis kirjaoskajaid 40%, kaupmeestest oskasid lugeda ja kirjutada 96%, mõisnikest 65%. Kasvas vajadus ka organiseeritud õpetuse järele. XVII sajandi 40. aastatel loodi vene tuntud riigitegelase

Mihhail Lomonossovi nimelise Moskva Riikliku Ülikooli peahoone.

F. Rtištševi eestvõtmisel kool Moskva Andrejevski (Andrease) kloostri juurde. 1665. aastal avati kool Zaikonospasski kloostri ning 1680. aastal trükla (*Petšatnõi dvor*) juures. 1687. aastal aga alustas Venemaal tööd esimene suur õppeasutus: Slaavi-Kreeka-Ladina Akadeemia Moskvas. Õpetamise eesmärk oli kõrgema vaimulikkonna ja riigiametnike ettevalmistamine.

Venemaa haridussüsteemile pani aluse Peeter I. XVIII sajandil tekkisid esimesed ilmalikud koolid: avati matemaatika ja navigatsiooniteaduste kool, suurtükiväe-, inseneriteaduste ja meditsiinikoolid. Nendesse õppeasutustesse võeti vastu lapsi elanikkonna erinevatest kihtidest.

1755. aastal alustas Mihhail Lomonossovi initsiatiivil Moskvas tööd ülikool, mis tänaseni kannab tema nime. Keisrinna Jelizaveta Petrovna kirjutas alla ukaasi Moskva ülikooli rajamise kohta püha Tatjana päeval. Sellest ajast tänaseni peavad vene üliõpilased tatjanapäeva (25. jaanuar) oma pidupäevaks.

Algul oli ülikoolis kolm teaduskonda: õigus-, filosoofia- ja arstiteaduskond. Kõik üliõpilased õppisid esialgu kolm aastat filosoofiateaduskonnas, omandades filosoofia, matemaatika, füüsika, majanduse põhialused. Seejärel läks osa neist üle teistesse teaduskondadesse. Ülikooli juures töötas kaks gümnaasiumi. Aja jooksul asutati oma raamatukogu, observatoorium, trükikoda, raamatulett ja harrastusteater. 1764. aastal loodi Peterburis esimene õppeasutus naistele: aadlineidude kasvatamise selts Smolnõi kloostri juures.

XIX sajandi alguses töötas Venemaal kolm ülikooli, viis aadlikorpust, 66 vaimulikku seminari, 300 rahvakooli, 116 kooli soldatilastele. Pidevalt suurenesid riigi- ja kohalikele omavalitsustele ning haridusele mõeldud kulutused.

Kõigele sellele vaatamata oli Venemaal XX sajandi alguseks siiski väga palju harimatuid inimesi.

Praegu antav haridus jaguneb üld- ja kutsehariduseks. Üldharidus hõlmab lasteaedu ja koole. Tehnikumid ja kolledžid ehk keskeriõppeasutused annavad õppureile elukutse. Kõrgkoolide hulka kuuluvad instituudid, ülikoolid ja akadeemiad.

Venemaa olulisim kõrgkool on Mihhail Lomonossovi nimeline Moskva Riiklik Ülikool (MRÜ). Ülikooli vana hoone asub Mohhovaja tänaval. XX sajandi keskel ehitati MRÜ tarvis kompleks Vorobjovi mägedes.

Sellest õppeasutusest on kujunenud Venemaa suurim klassikaline ülikool, mida peale kõige muu hinnatakse ka kui rahva kultuuripärandi kandjat. Praegusel Moskva ülikoolil on 29 teaduskonda ja 350 kateedrit, selle koosseisu kuuluvad 15 teadusliku uurimise instituuti, neli muuseumi, teaduspark, botaanikaaed. Teadusraamatukogu fondides on hoiul üheksa miljonit väärtuslikku köidet. Ülikoolil on oma kirjastus ja trükikoda, kultuurikeskus ja internaatkool. MRÜs õpib üle 40 000 üliõpilase, magistrandi, doktorandi, ülikooli juures omandab teadmisi ka ligi 10 000 kooliõpilast.

Moskva Riiklikust Ülikoolist on saanud riigi juhtiv teaduskeskus. Selle koosseisus on moodustunud oma koolkonnad, seal on töötanud ja töötavad ka praegu Nobeli preemia laureaadid, Venemaa riikliku preemia laureaadid, ligi 300 akadeemikut ning Venemaa Teaduste Akadeemia ja haruakadeemiade korrespondentliiget. Ülikool kuulub Rahvusvahelisse Ülikoolide Assotsiatsiooni, koostööd tehakse enam kui 60 riigi teaduskeskuse ja -ühendusega ning ülikoolidega Euroopas, Ameerikas, Aasias, Austraalias, Ladina-Ameerikas.

Kokku tegutseb Venemaal praegu 64 000 riiklikku üldhariduskooli, 1050 gümnaasiumi, ligi 1000 lütseumi, 1320 kõrgkooli koos filiaalidega. 600 kõrgkooli on riiklikud, ülejäänud on riikliku litsentsi alusel töötavad erakõrgkoolid. Nende üliõpilaste arvult, kes saavad oma teadmised tasuta, on Venemaa maailmas esimesel kohal. Ülikoolides, instituutides ja akadeemiates õpib kolm miljonit noort inimest – see on rohkem, kui kõigis Lääne-Euroopa riikides kokku.

Teadus

1724. aastal andis tsaar Peeter I korralduse asutada Peterburi Teaduste Akadeemia. Seal õpiti põhiliselt tundma selle ajastu Venemaale kõige vajalikumaid aineid – geograafiat ja maa looduslikke rikkusi. Akadeemia baasil võeti ette ulatuslikke geograafilisi ekspeditsioone.

Mihhail Lomonossov.

XVIII sajandi suurimaks vene õpetlaseks peetakse Mihhail Lomonossov (1711–1765). Lomonossov oli mitmekülgsete võimetega inimene: uuris atmosfäärielektrit ja loodusvarade omadusi, tegi avastusi astronoomias ja kirjutas koguni luuletusi.

XVIII sajandi teadlased saavutasid eriti olulisi tulemusi täppisteadustes ja tehnikas. Ivan Polzunov (1728 või 1729 – 1766) leiutas aurumasina, Ivan Kulibin (1735–1818) töötas välja erinevaid teaduslikke instrumente.

XIX sajandi esimesel poolel arenes jõudsalt Venemaa ajalooteadus. Nikolai Karamzin (1766–1826) koostas aastail 1818–1824 12-köitelise Vene riigi ajaloo. Vene meremehed sooritasid XIX sajandi esimesel poolel ligi 40 ümbermaailmareisi. Neist esimesena said teoks Adam Johann (Ivan) von Krusensterni (1770 Hagudi – 1846 Kiltsi, maetud Tallinna Toomkirikusse) ekspeditsioon aastail 1803–1806 ja Juri Lisjanski (1773–1837) reis. Fabian Gottlieb (Faddei) von Bellingshauseni (1778 Saaremaa – 1852) ja Mihhail Lazarevi (1788–1851) aastail 1819–1821 ettevõetud ekspeditsioonil uuriti lõunapoolkera ja avastati mitu Antarktise saart.

Tartu ülikooli lõpetanud ja seal professorina töötanud Friedrich Georg Wilhelm (Vassili) Struve (1793–1864) oli aastail 1820–1839 Tartu tähetorni direktor. Tartus pani Struve aluse kaksik- ja mitmiktähtede süstemaatilisele vaatlemisele ja uurimisele. 1839. aastal avati tänu tema jõupingutustele Peterburi lähedal Pulkovo observatoorium, kus ta töötas direktorina 1862. aastani. See observatoorium oli varustatud oma aja suurima teleskoobiga.

Olulise panuse matemaatika valdkonda lisis Nikolai Lobatševski (1792–1856) loodud esimene mitteeuclidiline geomeetria. Vene füüsikud töötasid edukalt elektri uurimise valdkonnas. Tartu Ülikooli juures professorite instituudis õppinud ja Tartus professorina töötanud nimekas meditsiiniteadlane Nikolai Pirogov (1810–1881) tegi lahinguväljal (1847) esimest korda operatsiooni, kus patsient oli narkoosi all. Tartus on Nikolai Pirogovile püstitatud mälestussammas.

XIX sajandi teisel poolel said lisaks teaduste akadeemiale ja ülikoolidele olulisteks uurimiskeskusteks arvukad teaduslikud ühingud (Vene

Geograafiaühing, Vene Keemiaühing, Vene Astronoomiaühing, Vene Tehnikaühing). Dmitri Mendelejev (1834–1907) avastas perioodilisusseaduse ja koostas selle põhjal keemiliste elementide perioodilisussüsteemi, mida kõikjal maailmas kasutatakse tänaseni (Mendelejevi tabel).

Olulise panuse lisas vene ajalooteadusse Sergei Solovjovi (1820–1879) 29-köiteline Venemaa ajalugu alates iidsetest aegadest. XIX sajandi 80.–90. aastatel luges kõrgkoolides vene ajaloo kursust Solovjovi õpilane, teine tuntud vene ajaloolane Vassili Kljutševski (1841–1911).

XIX sajandi lõpus ja XX sajandi alguses arenes vene teadus jõudsalt. Selle rahvusvaheliseks tunnustuseks sai Nobeli preemia andmine füsioloog Ivan Pavlovile (1849–1936) 1904. aastal ja ühele võrdleva patoloogia ja mikrobioloogia alusepanijale Ilja Metšnikovile (1845–1916) 1908. aastal. Vene füüsikut ja elektrotehnikut Aleksandr Popovi (1859–1906) peetakse aga raadio leiutajaks.

Konstantin Tsiolkovski (1857–1935) uurimused panid aluse saavutustele kosmosevallas. Just tema oli teadlane, kes tegi ettepaneku kasutada kosmoselendudeks rakette. Tsiolkovskit on seetõttu nimetatud kosmonautika isaks. Tema ideede elluviimisega tegeles tuntud teadlane ja konstruktor Sergei Koroljov (1907–1966). Koroljovi juhtimisel lähetati 4. oktoobril 1957. aastal kosmosesse Maa esimene tehiskaaslane. 12. aprillil 1961 sooritas aga esimese kosmoselennu maailmas Juri Gagarin (1934–1968).

Nüüdisaegse Venemaa Teaduste Akadeemia koosseisu kuulub enam kui 440 teadusasutust, kus töötab 60 000 teadustöötajat. Teaduste akadeemia presiidium asub Moskvast. Akadeemial on ka oma, teaduslike uuringute tarbeks mõeldud laevastik.

Viimastel aastatel on olulisi tulemusi saavutatud matemaatikaga seotud teadusharudes. Akadeemik Žoress Alfjorovile anti aga füüsika valdkonnas Nobeli preemia.

Venemaa Teaduste Akadeemia Siberi osakonna mineraloogia ja petrograafia instituudis on avastatud olulisi mooduseid kunstteemantide saamiseks. Eksperimentaalmineraloogias jõuti esmakordselt maailmas soovitud omadustega kuni kuuekaraadiste teemantide kasvatamiseni.

Varem salastatud arhiivide avanemine on võimaldanud uurida ja avaldada Venemaa XX sajandi ajalugu käsitlevaid dokumente.

Tähelepanuväärseid leide on ühes toonud arheoloogilised väljakaevamised. Rohkesti kõneainet pakkus mitmel pool maailmas Novgorodist leitud, X–XI sajandi algusest pärinev Novgorodi psalmikogu käsikiri.

Kultuur

KIRJANDUS

Vene suurim luuletaja on päris kindlasti Aleksandr Puškin (1799–1837). Aastail 1811–1817 õppis Puškin kuulsas Tsarskoje Selo lütseumis. Juba õpinguaastail kirjutas ta luuletusi, mis teeksid au igale küpsele poeedile. Puškini anne oli mitmekülgne. Kaunitele lüüriilistele luuletustele lisaks on temast kirjanduslukku jäänud muinasjutud, jutustused, poemid ja eelkõige muidugi tema kuulus värssromaan „Jevgeni Onegin“. Aleksandr Puškinit peetakse uue vene kirjanduse teerajajaks, vene kirjandusliku keele loojaks.

Teise tuntud poeedi Mihhail Lermontovi (1814–1841) loomingus valitseb rahutu romantiline hing ja möllavad tunnetelegid. Paljudes oma teostes loob Lermontov rahvuslikust teemast lähtudes vene rahvuskangelase („Laul tsaar Ivan Vassiljevitsšist“, „Borodino“, „Testament“). Luuletuses „Kodumaa“ kinnitab poet oma armastust Venemaa vastu.

XIX sajandi üks säravamaid vene poeete on Fjodor Tjuttšev (1803–1873) – olgugi et kirjandus ei olnud temale elukutse. Saanud hariduse Moskva ülikoolis, asus Tjuttšev Vene välisministeeriumi teenistusse ja elas ning töötas 22 aastat välismaal: Saksamaal ja Itaalias. Sellele vaatamata ei raugenud tema armastus Venemaa vastu. Tjuttšev uskus selle maa erilisusse ning ettemääratusse ja on seda väljendanud ka oma luules.

Nikolai Nekrassovi (1821–1878) arvates on poeesia peamiseks allikaks poeedi võlg oma rahva ees. Tema poemi „Harjuskid“ hakati armastama sedavõrd, et seda lauldi kõikjal Venemaal kui rahvalaulu. Nekrassovi loomingu väärrikaks finaalsiks sai poem „Kellel on Venemaal hea elada“, mis näitas nii kujukalt venelaste rahvusliku enesetunnetuse kasvu.

Üle maailma on kuulsad Fjodor Dostojevski (1821–1881) romaanid „Kuritöö ja karistus“ ning „Vennad Karamazovid“. Dostojevski tundis sügavalt kaasa oma paljude teoste kangelase, alandatud ja solvatud „väikese inimese“ ebaõnnestumistele. Elu mõtet nägi kirjanik usus ja Jumalas ning armastuses inimese vastu. Just Dostojevskile kuulub tuntud ütlus: „Ilu

*Aleksandr Puškini portree
(autor Orest Kiprenski).*

Foto 10 Lev Tolstoj portree
(autor Ilja Repin).

Fjodor Dostojevski portree
(autor Vassili Perov).

päästab maailma.“ Fjodor Dostojevskile on püstitatud mälestusmärk ka Tallinnas – Vene Kultuurikeskuse kõrvale.

Lev Tolstoid (1828–1910) nimetatakse vene kirjanduse patriarhiks. Tema teoste täielik kogu koosneb 90 köitest! Tolstoj loomingu tipuks peetakse romaani „Sõda ja rahu“ – eepilist teost, mis avab XIX sajandi esimese veerandi elu Venemaal, keskendudes nii ajaloosündmustele (1812. aasta Isamaasõda) kui ka tollastele inimsuhetele.

Anton Tšehhov (1860–1904) on eelkõige tuntud kui suurepärane novelli-meister, aga ka kui dramaturg. Tšehhovi näidendite lavastused püsivad maailma teatrilavadel tänaseni. Eriti tuntud ja armastatud on tema „Kajakas“, „Kolm öde“ ja „Kirsiaed“, mida ikka ja jälle võtavad oma repertuaari ka Eesti teatrid.

XX sajandi suurim lüüriline poeet on Sergei Jessenin (1895–1925). Oma luuletustes väljendab ta täpselt ja peenelt kõike kaunist ja püha, mis peitub vene inimese hinges. Rahva hulgas oli ta äärmiselt populaarne. Paljud tema luuletused on saanud aluseks tuntud lauludele ja romanssidele.

KUNST

Suurima vene ikoonimaalija oli Andrei Rubljov (u 1360–1430). Rubljov on osalenud Moskva Kremli Blagoveštšenski katedraali, Vladimiri Uspenski katedraali ikonostaasi ja freskode loomisel, ta on töötanud ka Troitse-Sergi ja Androniku kloostriks. Rubljovi kuulsaimaks tööks peetakse õigustatult

tema „Kolmainsust“, mille ta maal-
 lis Troitse-Sergi kloostris Troitski
 katedraali jaoks. Vene õigeusu
 kirik kuulutas Andrei Rubljovi
 pühakuks.

Vene rahvuslik maalikoolkond
 kujunes XVIII–XIX sajandil. Vene
 maalikunstnik Fjodor Rokotov (u
 1735 – 1808) omandas ühena
 esimestest kindlalt XVIII sajandi
 Lääne-Euroopa paraadportree
 võtted. Eriti hästi õnnestusid
 kunstnikul naiste portreed.

Orest Kiprenski (1782–1836)
 oli samuti hinnatud portretist.
 Kunstniku kuulsamaid töid on
 Aleksandr Puškini portree.

Karl Brüllovi (1799–1852)
 peateos on maal „Pompei viimne
 päev“. Esimest korda sai vene
 kunstis maali sisuks mitte üksik-
 isiku kangelastegu, vaid hoopis
 rahva traagiline saatus. Pärast sellele
 maalile osaks saanud tohutut menu
 pühendus Brüllov täielikult portree-
 kunstile. Valmisid tuntud kultuuriinimeste
 Vassili Žukovski, Aleksei Tolstoi, Ivan
 Krõlovi portree.

Andrei Rubljovi „Kolmainsus“.

*Karl Brüllovi
 „Pompei viimne
 päev“.*

Ivan Aivazovski maal „Üheksas laine“.

Ivan Aivazovskile (1817–1900) töid kuulsuse maalid, mis kujutasid mere stiihiat, jõudu ja võimsust. Aivazovski tuntuim töö on „Üheksas laine“. Looduse stiihiale vastukaaluks kujutas kunstnik nende inimeste mehisust, kes laevahukus suutsid end päästa. Aastail 1844–1845 kujundas Aivazovski Balti mere äärseid kindluslinnu: olgu siinkohal näiteks Kroonlinn ja Tallinn.

Ivan Šiškini (1832–1898) meelisteemaks oli vene looduse ilu. Kunstniku tuntuimaks tööks kujunes „Hommik männimetsas“, mis meisterlikult kujutab looduse ärkamist. Hommikune udu pole veel hajunud, päikesekiired alles alustavad oma teed, tungides vaevaliselt läbi metsa, kus langenud männitüve juures askeldab karuema oma poegadelega (karud on maalinud Konstantin Savitski). XIX sajandi 80. aastatel ja 90. aastate esimesel poolel viibis Šiškin sageli Narva-Jõesuus. Kunstnik on loonud rea teoseid, kujutades reaalselt eksisteerivat maastikku, mida võib praegugi näha Soome lahe kaldal Sillamäe ja Narva-Jõesuu vahel. Need on sellised maalid nagu

Ivan Šiškini maal „Hommik männimetsas“.

„Mereäärne kallas“, „Mets“, „Mereküla Narva lähistel“, „Soome lahe kallastel“ ja paljud teised.

Ilja Repin (1844–1930) töötas edukalt ajaloolise maali kallal („Ivan Groznõi ja ta poeg“, „Zaporoožlased kirjutavad kirja Türgi sultanile“). Repin lõi suure portreegalerii oma kaasaegsetest: kirurg Nikolai Pirogov, näitleja Polina Strepetova, helilooja Modest Mussorgski, kirjanik Lev Tolstoi. Kunstniku üks tuntumaid töid on „Burlakid Volgal“, mis kujutab lodjavedajate kurnavat tööd.

Vassili Surikov (1848–1916) pöördus oma töödes vene ajaloo keeruliste, pöördeliste momentide juurde. 80. aastatel lõi ta oma olulisemad teosed: „Streletside hukkamise hommik“, „Menšikov Berjzovis“, „Bojaarinna Morozova“. Tuntud lõuendil „Lumelinna vallutamine“ annab kunstnik üldistava kujutise vene rahvast täis elurõõmu, tervist ja rõõmsat meelt.

Viktor Vasnetsovile (1848–1926) töid populaarsuse pildid vene ajaloo, muinasjuttude ja böliinade teemadel („Aljonuška“, „Ivan-tsarevitš halli hundi seljas“, „Vägilased“). Tema on ka Moskva Ajaloomuuseumi pannoo „Kivist sajand“ autor. Rohkesti on kunstnikku köitnud usuteemad. Tuntuimad on selles vallas Kiievi Volodõmõri (Vladimiri) katedraali seinamaalingud.

Issaak Levitan (1860–1900) mõistis oma maalidesse ümber panna ümbritseva maailma lõputut ilu. Vene loodus, selle lõputu vaheldumine, armastatud maa eriline ilme – sealt on pärit Levitani kuulsate maalide „Märts“, „Kuldne sügis“ sisu.

MUUSIKA

Vene klassikalisele muusikale alusepanijaks peetakse helilooja Mihhail Glinkat (1804–1857). Glinka on nii vene klassikalise ooperi, klassikalise romansi kui ka sümfoonilise muusika rajaja. Tema ooperid „Ivan Sussanin“

Mihhail Glinka.

(„Elu tsaari eest“) ning „Ruslan ja Ludmilla“ avasid klassikalise perioodi vene ooperis, panid aluse selle põhisuundadele. Ivan Sussanini kujus tõi helilooja välja vene inimese parimad iseloomujooned. Sümfooniamuusikas sünteesis Glinka rahvamuusika rikkuse ja professionaalse meisterlikkuse.

Üle maailma on kuulsad helilooja Pjotr Tšaikovski (1840–1893) teosed: ooperid „Jevgeni Onegin“ ja „Padaemand“, balletid „Luikede järv“, „Uinuv kaunitar“ ja „Pähklipureja“, aga samuti IV, V ja VI sümfoonia. 1867. aastal veetis helilooja suve Haapsalus. Seal alustas ta oma esimest

Pjotr Tšaikovski.

ooperit „Vojevood“. Haapsalule pühendas ta klaveripalade tsükli „Mälestus Haapsalust“, mis hõlmab kolme pala: „Ühe lossi varemed“, „Sõnadeta laul“, „Skertso“. Paralepas jalutades kuulnud helilooja eesti rahvalaulu „Kallis Mari“. Selle variatsioonid kõlavad Tšaikovski VI sümfoonia teises osas.

XIX sajandi keskel tekkis vene heliloojate ühendus, mida tuntakse kolme nime all: „uus vene muusika kool“, Balakirevi ring või „Võimas Rühm“. Sellesse ringi kuulusid Mili Balakirev (1837–1910), Aleksandr Borodin (1833–1887), César Cui (Tsezar Kjuj, 1835–1918), Modest Mussorgski (1839–1881), Nikolai Rimski-Korsakov (1844–1908). Nende heliloojate muusika püüdis rahvuslikest traditsioonidest lähtuva vene laulu ja rahvaluule poole.

Vene muusikaklassika parimaid traditsioone jätkas XX sajandi helilooja ja pianist-virtuoos Sergei Rahmaninov (1873–1943). Oluline koht tema loomingus on vene loodusel (heliloojat nimetati „vene muusika Levitaniks“). Suurt tunnustust on leidnud Rahmaninovi klaveriteosed.

XX sajandi suurim helilooja oli Sergei Prokofjev (1891–1953), kelle muusika sai väga populaarseks kõikjal maailmas. Prokofjev lõi muusikat ballettidele – tema kuulsamaid töid on ballett „Romeo ja Julia“. Samuti kirjutas ta sümfoonilisi teoseid ja filmimuusikat.

Vene ja maailma muusikakultuuri klassikaks sai XX sajandil Dmitri Šostakovitši (1906–1975) žanriliselt mitmekesine looming. Eriti suur on Šostakovitši kui sümfonisti tähendus. Tema 15 sümfoonias kujutatakse inimlike kannatuste keerulist maailma. Kuulsa VII (Leningradi) sümfoonia kirjutas helilooja 1941. aastal ümberpiiratud Leningradis.

NÜÜDISAEGNE KULTUURIELU

Vene kultuur on XX ja XXI sajandi vahetusel elanud üle keerulisi aegu. Need on eelkõige seotud kultuuriasutuste materiaal-tehnilise baasi olukorra halvenemisega, riiklike rahaliste võimaluste vähenemise ja paljude oma ala spetsialistide lahkumisega oma erialalt. Raskustele vaatamata jätkab kultuur oma arengut. 1990. aastatel avati Venemaa Föderatsioonis enam kui 400 muuseumi, viimastel aastatel on kahekordistunud teatrite arv. Praegu tegutseb Venemaal ligi 150 000 riiklikku raamatukogu, üle 2000 muuseumi ja umbes 700 teatrit.

Muutunud on maa kirjanduselu. Kodumaale on tagasi pöördunud sealt vahepealsetel aastatel lahkunud tuntud kultuuritegelased: olgu

siinkohal märgitud näiteks Nobeli kirjanduspreemia laureaat Aleksandr Solženitsõn. Venemaal hakati avaldama emigrantidest kirjanike teoseid. Uuesti nägid trükivalgust nimekate ajalooteadlaste Nikolai Karamzini, Nikolai Kostomarovi, Vassili Kljutševski tööd, mis aitasid avada Vene ajaloo unustatud lehekülgi.

Arenes kujutav kunst. Oma loominguga on tähelepanu keskmesse tõusnud Ilja Glazunov, Aleksandr Šilov, Nikas Safronov. Kuulsust on võitnud skulptorid Vjatšeslav Klõkov, Zurab Tsereteli, Aleksandr Burganov.

Vene filmikunst on täienenud Nikita Mihhalkovi rahvusvahelist tunnustust pälvinud töödega, tuntud filmitegijateks on kujunenud Pjotr Todorovski, Gleb Panfilov ja teised.

Telekanal „Kultuur“ on võtnud juhtpositsiooni kultuuriinformatsiooni levitamisel.

Teatrielu iseloomustavaks jooneks on viimastel aastatel kujunenud repertuaari mitmekesisus. Vaatajate hulgas on saanud väga populaarseks Moskva Tšehhovi-nimeline Kunstiteater (kunstiline juht Oleg Tabakov), teater „Sovremennik“, „Lenkom“, teater Taganka. Teatriellu on ilmunud lavastajate uus laine: Pjotr Fomenko, Konstantin Raikin, Roman Viktjuk.

Endiselt populaarsed on ooper ja ballett (45 akadeemilisest teatrist 15 on ooperi- ja balletiteatrid). Üle maailma on endiselt kuulsad Suur Teater ja Maria Teater. Viimastel aastatel on tuntuks saanud Moskva „Helikon“, „Uus ooper“, Kammerteater Boriss Pokrovski juhtimisel. Vene teatrikunsti oskab hinnata ka eesti vaataja ning viimasel ajal on tal külalissetenduste vahendusel olnud võimalus teha seda isegi kodus Tallinnas.

*Moskva
Suur Teater.*

Vaatamisväärsused

Rikka ajalooa Venemaal on rohkesti vaatamisväärsusi. Olgu siinkohal põgusalt nimetatud mõned neist.

Suur osa ajaloo- ja arhitektuurimälestisi asub iidsetes Vene linnades, mis paiknevad ringikujuliselt Moskvast loodesuunal ja kuuluvad Venemaa Kuldsesse Ringi (*Zolotoje Koltso*).

Sergijev Possadis asuv Troitse-Sergi suurklooster, mille Radoneži Sergi asutas XIV sajandi keskel, on Venemaa üks pühamaid paiku. Arhitektuuriansamblis on üle 50 hoone, neid ümbritseb 12 torniga kindlusemüür. Tähtsamaid ehitisi on Kolmainu (Troitski) katedraal (1422–1423), Jumalaema Uinumise (Uspenski) katedraal (1559–1585), Radoneži Sergi kirik (1686–1692), baroksed Smolenskaja kirik (1745–1748) ja viiekorruselise kellatorn (1740–1770). Kolmainu katedraali siseruumides on mälestusmärk selle loojale Radoneži Sergile.

Sergijev Possadis asuv Troitse-Sergi suurklooster.

Troitse-Sergi suurkloostri territooriumil asuvad Moskva Vaimulik Akadeemia ja seminar.

Tähelepanuväärne on kloostriis paiknev XIV–XIX sajandi kujutava ja tarbekunsti kogu. Kolmainu katedraali ikonostaas koosneb Andrei Rubljovi ja tema kaaslaste tööd. Muide, just selles kloostriis on keskaja tunnustatuim vene kunstnik loonud oma maailmakuulsat töö „Kolmainus“. Praegu säilitatakse originaali Tretjakovi galeriis, kloostri ikonostaasis võib aga näha suurepäraseid koopiaid.

Kiži saar on otsekui puitarhitektuuri muuseum lageda taeva all. Onega järves asuval saarel on koha leidnud Karjala kuulsamaid vanavene puita-

rhitektuuri ansambleid – Issanda Muutmise (Preobraženskaja) kirik (1714) ja Jumalaema Kaitsmise (Pokrovi) kirik (1764) ning kellatorn (1874). Tsentraalse põhiplaaniga Issanda Muutmise kirikul on 22 sibulkuplit, mis paiknevad viiel tasapinnal. Jumalaema Kaitsmise kiriku pikihoonet kroonib üheksa kaheksatahulisel alusel asetsevat kuplit. Kõik see kokku pakub harvaesinevalt kaunist vaatepilti. Kiži vabaõhumuuseumi on toodud ka Muromi kloostril Laatsaruse (Lazari) kirik (XIV sajand) ning XVII–XIX sajandi talupoegade elu- ja majandushooneid.

Solovetsi kloostril asub Venemaa Euroopa-osa äärmises põhjaservas – Valges meres Solovetsi saarel. Riigi ajaloos on sel Venemaa suurimal, XV sajandil rajatud kloostril olnud oluline osa. XVI sajandist alates oli kloostril Põhja-Venemaa tähtis kindlus, majandus- ja usukeskus. Eriti suursuguse ja võimsana paistab kloostril merelt vaadatuna.

Serafimo-Divejevo nunnakloostril Kolmainu (Troitskaja) kirikus asuvad Sarovi Serafimi loodud rikkused. Kloostril, mis paikneb Nižni-Novgorodi oblastil Divejevo külas, omandas oma kordumatu, meie päevini säilinud arhitektuuri põhiliselt aastail, mil seda juhtis iguumenja (õigeusu nunnakloostril ülem) Maria (1862–1904). Just sel ajal ehitati Kolmainu kirik (pühitsetud 1875), iguumenja maja (1885) koos Maarja Magdaleena pühamuga (1885), Aleksander Nevski pühakoda (1895), kellatorn (lõpetati aastal 1902) ja veel ligi 30 hoonet nunnade tarbeks. Ammustel aegadel tuli kloostril põhisissetulek arvukatest töökodadest. Käsitöökojas tikiti kulla ja siidniitidega, hinnatud olid väljaõmbused batistile ja lõuendile. Edukalt töötas maalikoda. Litograafiakojas tegeldi ka fotograafia ning metakromotüüpiaga (dekalkomaniaga) – gravüüride ülekandmisega plekile, kivile ja puule, samuti tehti seal köitetöid ning uurendusi.

XX sajandi alguseks kujunes Serafimo-Divejevost vene nunnade suurim elamispaik. 1917. aastal elas seal kloostrinimekirja järgi 270 nunna ja 1474 noviitsi (kuuletujat). Kloostril elus kujunesid oluliseks sündmuseks Sarovi Serafimi pühaks kuulutamise 100. aastapäev ning tema 250. sünniaastapäev.

„Ruthenia“ juhatuse liikmed Boris Pilar ja Roman Ljagu Serafimo-Divejevo kloostril ees.

Neid tähtpäevi tähistasid õigeuslikud inimesed laialdaselt vastavalt 2003. ja 2004. aastal. 2003. aastal osales pidustustel ka Eesti delegatsioon, kuhu kuulusid Vene Kultuuriseltside Assotsiatsiooni "Ruthenia" esindajad.

Novgorod ehk Suur-Novgorod on üks iidsemaid vene linnu. Seal on säilinud Sofia katedraal, mis asetseb Novgorodi kindluse – *Detinetsi* keskmes.

50 kilomeetri kaugusel iidsest Pihkva linnast asub Petseri, mis on eelkõige tuntud tänu XIV–XVI sajandil rajatud Petseri kloostrile.

Pihkva oblastis paiknevad Puškini mäed, nende ümbruses asuvad Puškini ja Kerni muuseummõisad. Sealsamas Svjatogorski kloostriks on aga Aleksandr Puškini haud.

Mitu suurepärase, XIII–XIX sajandist pärinevate arhitektuurimälestistega vanavene linna asub Volga jõe kallastel.

Venemaa tuntuim kultuurikeskus on Peterburi (*Sankt-Peterburg*). Linnas võib leida arvukalt kauneid kirikuid ja katedraale. Neist tuntuim on lisaku katedraal – vene hilisklassitsismi väljapaistvaim arhitektuurimälestis. Tähelepanu köidavad katedraali suursugused monumentaalsed vormid ja täiuslik interjäär, milles on oluline osa kujutaval kunstil – eelkõige maalil ja skulptuuril. Oma tohutute mõõtmete poolest kuulub lisaku katedraal Euroopa suurimate kuppelehitiste hulka – Rooma San Pietro (püha Peetruse) katedraali ja Londoni Saint Pauli (püha Pauluse) katedraali järel.

lisaku katedraali ja Senati väljaku kaldapealse vahel asub mälestusmärk Peeter I-le. Puškin on seda ülistanud oma poeemis „Vaskratsanik“.

Vene barokkarhitektuuri muljetavaldavaid mälestisi on Talvepalee. Vene keisrite omaaegne pearesidents on kolmekordse maja kõrgune, sam-

Talvepalee.

*Petrodvorets oma
kaunite pursk-
kaevudega.*

mastega rikkalikult liigendatud hoone, kus võib leida üle 1000 ruumi. Palee kujutab endast suure siseõuega suletud nelinurka.

Talvepalees on sisustatud Venemaa suurim muuseum – Ermitaaž. Seal asub ülikalalik maalikunsti-, skulptuuri- ja mööblikollektsioon.

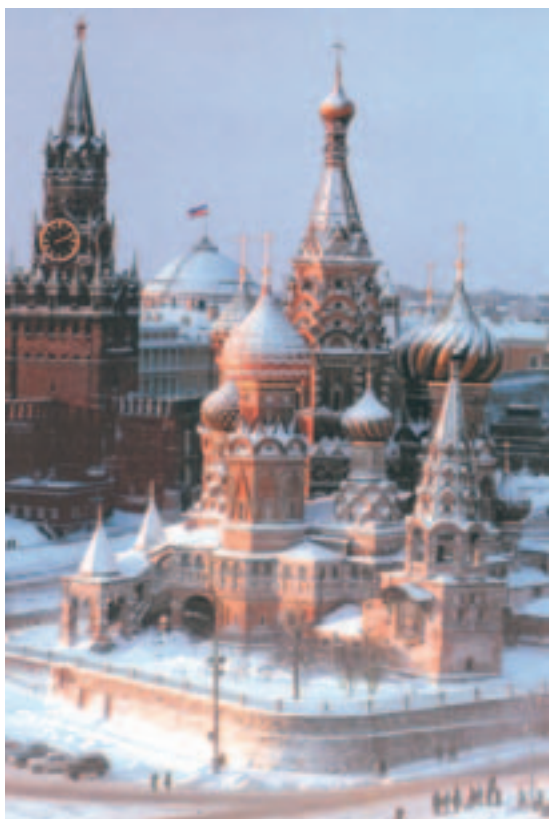
Peterburi vahetus läheduses asuvad tuntud kaunid paigad Tsarskoje Selo ja Petrodvorets (endine Peterhof) oma purskkaevudega.

Moskva tuntuim paik on aga kahtlemata Kreml oma arvukate katedraalide ja muuseumidega. Neist üks vanemaid nii Moskvas kui ka Venemaal üldse on Relvapatat, kus hoitakse unikaalset kallisvara kollektsiooni. Kremli territooriumil asuvad ka kuulsad Tsaar-suurtükk ja Tsaar-kell.

*Tallinna
Vene Kultuuri
Pühapäevakooli
õpilased Tsaar-
suurtüki juures.*

Vassili Blažennõi kirik.

Samuti on seal mitu maailmakuulsat muuseumi ja galeriid: Ajaloo-muuseum, Andrei Rubljovi muuseum, kus hoitakse Venemaa rikkalikemat ikoonikunsti kollektsiooni, jt.

Tretjakovi galeriisse on koondatud XI–XX sajandi vene kunsti varamu.

Kremlis Spasski torni väravad avanevad Punasele väljakule. Seal asub Moskva kõige ilusam pühamu – Vassili Blažennõi kirik. Õigupoolest on tegu pühakojaga, mis rajati aastail 1555–1561 Kolmainu (Troitskaja) kiriku kõrvale ja sai nimeks Jumalaema Kaitsmise (Pokrovi) kirik. See pühamu püstitati mälestusmärgina Kaasani vallutajate auks, keda juhtis Ivan IV, Kolmainu kirikust kujunes aga uue pühakoja osa. Kuna selle kiriku müüri äärde maeti rahva hulgas populaarne vagamees Vassili Blažennõi, hakatigi kirikut kutsuma hoopis tema nime järgi, pühamu esialgne nimi jäi aga tahaplaanile. Kogu kompleks koosneb üheksast omavahel ülekäikudega ühendatud hoonest, neist kaheksa keskel kõrgub Jumalaema Kaitsmise kiriku torn.

Usk

Suurema osa vene usklikest inimestest moodustavad õigeusklikud. See seletub maa ajaloolise minevikuga: kui 988. aastal sai Venemaast kristlik riik, oli neis paigus eelkõige tegu kreeka õigeusuga. Vene õigeusu kiriku koosseisu kuulub praegu ligi 150 miljonit inimest, suurem osa neist elab Venemaal. Õigeusu kiriku pea on Moskva ja kogu Venemaa patriarh Aleksius II (sündinud 23. veebruaril 1929. aastal Tallinnas).

Õigeusul on Venemaa ajaloos olnud oluline osa – eelkõige vaimsuse ja kultuuri säilitamisel ning arendamisel. Feodaalse killustatuse perioodil kutsus just kirik vürste ühtsusele. Õigeusklikest preestrid olid Vene vürstide vaimsed juhendajad, kloostrid vene kultuuri säilitamise paigad. Kõige keerulisematel aegadel on kirik olnud ikka rahvale toeks.

Peamine õigeusu pühamu Venemaal on Moskvas asuv Lunastaja kirik. See ehitati rahva raha eest – kangelaste mälestuseks, kes võitlesid sõjas

Lunastaja kirik.

Tallinna Aleksandr Nevski katedraali ülempreester Sergi Ivannikov ja „Ruthenia“ juhatuse esimees Roman Ljagu autasustavad konkursi „Õigeusk – vene kultuuri alus“ võitjat.

Napoleoni vastu. 1931. aastal lasid bolševikud pühakojade õhku. Nüüd on kirik taastatud ja tegutseb jälle 2000. aastast alates.

Vene õigeusu kiriku koosseisu kuulub praegu 132 erinevates riikides asuvat piiskopkonda. Venemaal tegutseb enam kui 600 kloostrit. Vene õigeusu kiriku haridussüsteemis on koha leidnud viis vaimulikku akadeemiat, kaks õigeusu ülikooli, üks usuteaduse instituut, enam kui 30 vaimulikku seminari, ligi 40 vaimulikku kooli ning mitmed kursused. Avatud on koole, kus oma oskusi saavad arendada tulevased ikoonimaalijad ja kirikukooride juhid. Samuti tegutsevad enamiku koguduste juures pühapäevakoolid.

Uskumused ja kombed

Vene kultuuri juured peituvad väga ammustes aegades. Vene inimeste esivanemad – idaslaavlased – elasid siis metsades, jõgede ja järvede kallastel, läbipääsmatute soode ligiduses. Seetõttu on loomulik, et neil olid oma jumalad ja vaimud, nad kummardasid loodusjõude, uskusid maagiasse ja nõidusse.

Surma vältimiseks toodi ohvreid *Perunile* – teda peeti peajumalaks, kuid tunti ka pikse- ja taevajumalana. Perun võis raevuhoos lasta vibust tulenooli, saates ühtaegu maale müristamist ja välku. Perun oli ka sõjajumal. Tema pühaks puuks peeti tamme, seepärast asetati puust tahatud Peruni kuju tavaliselt mõnele kõrgemale kohale tammesalus.

Võimsuselt teine jumal oli slaavlastel *Veles* ehk *Volos* – rikkuse, kauplemise, jahipidamise ja karja kaitsja. Kui Peruni nime kasutasid oma vannetes tavaliselt vürstid ja družiina liikmed, siis kaupmehed näiteks kutsusid vannet andes oma tegude tunnistajaks Velesi. Tema puust kuju asetati tavaliselt madalikule või nõkkule.

Suure au sees oli *Mat-Sõra Zemlja* – viljakuse jumalanna. lidsete uskumuste kohaselt magas ta talvel sügavat und ja ärkas kevadel. Tema ärkamine andis endast märku lehteminevate puude, rohetava rohu ja looduse õidepuhkemisega. Idaslaavlastel uskusid tema tervendavasse mõjusse. Vanades vene muinasjuttudes esineb sageli seik, kus ebavõrdses lahingus viimase jõu kaotanud vägilane saab maapinnalt väge juurde ning see omakorda annab talle võimaluse vaenlane võita. See on ka põhjus, miks pikale teekonnale asunud vene inimesed on võtnud alati rätiku sees kaasa natuke kodupaiga mulda.

Aastaaegade ning päeva ja öö vaheldumine sõltusid päikesejumal *Daždbogist*. Vanades ürikutes räägitakse, et just temast on saanud alguse vene inimesed – Daždbogi lapselapsed.

Rahvakalender

Juba ammu enne kristluse vastuvõtmist oli venelastel olemas kalender. See põhines eelkõige hooajalistel põllutöödel, ning iga päev ja tund oli tihedalt seotud ümbritseva loodusega. Kõigi rituaalide aluseks oli viljakuse kultus. Selleks, et kindlustada viljasaak, kummardas iidse aja inimene maad, tuld, vett ja taimi ning esivanemaid.

Kristlus tõi ühes oma kalendri: kirikliku ajaarvamise ja pühakutega seonduva. Oma koha leidsid ka sealsed tavad ja sümbolika.

Õigeusu kiriku ja paganluse pikaajalise võitluse tulemusena kujuneski välja igapäevane kalender: kristlike ja paganlike elementide omapärane segu. See rahvakalender on läbi aegade olnud vene traditsioonilise kultuuri oluline osa. Rahvuspühadest on aga saanud vene lihtrahva elu lahutamatu osa.

Venelastele kujunesid olulisemateks pühadeks lihavõtted, jõulud, talisted, vastlad (võinädal), *troitsa*, peetripäev, *pokrov*, jüripäev. Suuremaid pühi peeti tavaliselt kolm-neli päeva, mõned – näiteks lihavõtted või vastlad – kestsid koguni nädala. Palvused, ristikäigud, rahvakogunemised – kõik see lähendas oma raskevõitu igapäevaelu elavaid inimesi. Pühad aga pakkusid võimalust enne hooajatööde algust veidikeseks aeg maha võtta ja puhata.

TALISTED

Talisted ehk talistepühad – *svjatki (святки)* – on kõige pidulikumad ja kõige kaugemasse minevikku ulatuvad pühad. Päike pöörab end siis ringi, ja päikese uuestisünniga algab uus rahvalik päikeseaasta.

Talisted kestsid kaksteist päeva (vastavalt kuude arvule aastas) ning jäid jõulude ja kolmekuningapäeva vahele (7.–19. jaanuarini, vana kalendri järgi 25. detsembrist 6. jaanuarini). Talisteid peeti eelkõige noortepühaks. Pidustused algasid pimeduse saabudes ja pühad olid seotud kõikvõimalike tavade, maagia ja ennustamisega.

Kõikjal Venemaal oli talistepühade ajal kombeks rõõmsameelne ringkäik mööda kogu küla. Seda tehti kolm korda: jõululaupäeval, vana-aastaõhtul ja kolmekuningapäeva eelõhtul. Neiud ja noormehed, vahel ka noored abielunaised ja -mehed kogunesid väiksesse gruppi ja käisid majast majja. Nad tõid majaperemehele rõõmusõnumi selle kohta, et Jeesus Kristus on sündinud. Majaperemeest kutsuti külalisi vääriliselt vastu võtma ja paluti luba hõigata tema akna all *koljadkaside* – tervituslaule, millele eesti kombestikust vastavad ligilähedaselt mardi- ja kadrisandilaulud. Neis laulukestest kiideti talu peremeest, sooviti pererahvale jõukust, head viljasaaki, peretütardele ja -poegadele head kosjaõnne ja lasterohkust. Pererahvas kostitas pühadesante kombekohaste suupistetega: koduloomi kujutavate vigurküpsistega, singiga, koduse vorstiga. Annid käes, suundus lustlik rongkäik järgmisse majja.

Kostitamine aga polnud pelgalt tänuavaldus meelepidamise eest, vaid maagiline kombetalitus, mis pidi igasse taresse tooma uueks aastaks õnne ja edu.

Talistete ajal korraldasid neiud ja noormehed rahvalike mängude õhtuid – *igrištšaid*, kuhu kutsuti noori ka teistest küladest: mängiti kõikvõimalikke ring- ja laulumänge, lauldi lõbusaid laulukesi *tšastuškasid*.

Pühade lahutamatuks osaks oli ennustamine. Sellegagi tegeldi põhiliselt õhtusel ajal või öösel: hommikuks, kui kukk kires, pidi ennustamisega ühele poole saama. Vene külas oskasid ennustada kõik. Erinevaid ennustamise viise ja tavasid oli rohkesti. Kõikjal üle Venemaa näiteks kasutasid tütarlapsed selleks saapa abi. Nimelt heideti saabas üle värava, ja sealpool, kuhu jäi maandunud saapa nina, pidi elama neiule määratud noormees. Teise levinud ennustamisviisi kohaselt tilgutasid tüdrukud vette vaha. Kui vee pinnale jäi kiriku kujutis, oli kindel: tütarlaps võis oodata pulmi...

Nii siis püüdsid inimesed ennustamisega ette näha, mis neid uuel aastal ootab.

JÕULUD

Jõulud (Kristuse sündimise püha, *рождество* – 7. jaanuar / 25. detsember) olid Venemaal olulised pühad nii kristlikus kui ka rahvakalendris. Vene külas peeti neid tavaliselt kolm päeva, eelõhtu kaasa arvatud. Jõulud pereringis juhatas sisse õhtune jumalateenistus kirikus. Need pered, kes kirikusse minna ei saanud, palvetasid sel ööl ikoonide ees kodus.

Jõulude juurde kuulus kaks pidulikku söömaega: jõululaupäeval ja vahetult jõulupäeval. Jõululaupäeval algas pidu esimese tähe ilmumisega taevavõlvile. Majaperemees luges palve, kõik pereliikmed lõid risti ette ja pühalikus vaikuses alustati piduliku söömaajaga. Tavaliselt olid laual pliinid või väiksemad pannkoogid meega, paastupirukad seente, kartuli või pudruga, magedast tainast marjapirukad, samuti *kutjaa* (nisukruupidest ja marjadest toit). Jõulupäeval kuulus ühisele söögiluale rohkesti liha- ja piimatoite, pirukaid, aga ka õlut, veini ja kodus valmistatud praagat (*брага* – teatud alkohoolne jook).

Jõulupäev tähendas ühtlasi Kristuse ülistamist. Sel puhul tehti pidulik ringkäik mööda taluõuesid. Lapsed, noored ja vahel ka täiskasvanud viisid tarest taresse jõulutervitusi ja heaolusoove. Pererahvas jagas neile *kozulkasid* („lehmakesi“) – pühade laupäeval valmistatud küpsiseid, mis kujutasid koduloomi ja -linde.

VASTLAD EHK VÕINÄDAL

Vastlaid (võinädal, *масленица*) ehk talve ärasaatmise püha peeti viimasel nädalal enne suurt paastu. Kui eestlased peavad vastlaid peamiselt vaid ühel päeval, siis venelastel kestavad need terve nädala. Vastlad olid au sees nii maal kui ka linnas üle kogu Venemaa. Sellele pühale oli iseloomulik, et söödi rohkesti rammusat toitu ja pruugiti joovastavaid jooke. Toidust eelistati koort, kohupiima, juustu, mune, pliine, sõrnikuid ja *lepjoškasi* (karaskitaolised kakud või koogid), jookidest õlut. Piimatoitude ülekaal oli tingitud kiriku keelust kasutada paastueelsel nädalal liha.

Vastlad tähendasid pidu ja pillerkaart, ent ühtaegu ka esivanemate mälestamist.

Esmaspäeval, pühade esimesel päeval, võeti vastlad vastu: mööda külasid veeti siis kelguga naiserõivastesse riietatud õlgnukku. Esmaspäeval alustati ka peamise pühadetoitu – pliinide küpsetamisega. Esimene vastlapäev lõppes tavaliselt laialt levinud lõbustuse – rusikavõitlusega.

Teisipäeval oli noortel kombeks käia kelgutamas, pärast seda aga koguneti kellegi juurde koju pliine sööma ja edasi lõbutsema.

Boriss Kustodijevi maal
„Vastlad“

Kolmapäeval kutsusid ämmad oma väimehed pliine sööma.

Täishoo said pühad neljapäeval, kui mööda külasid veeti taas õlgedest nukku, mida saatis maskeeritud noormeeestest koosnev kelgurong.

Reedet kutsuti ämmaõhtuks – siis kostitasid väimehed pliinidega omakorda ämmasid. Laupäeval oli minia kord mehe sugulased külla kutsuda. Siberi kandis korraldati sel päeval etendus, mida nimetati lumelinna vallutamiseks. Lumest ja jääst ehitati kindlus, peol osalejad jagunesid jalaväeks ja ratsanikeks. Jalavägi kaitses kindlust, ratsavägi püüdis seda tormijooksuga vallutada. Uskumuse kohaselt tähendas kindluse alistamine kevade võitu talve üle.

Pühapäeval, paastu eel, oli inimestel kombeks üksteiselt andeks paluda, et sel moel patust vabaks saada. Jällegi võis külavahel näha ringi liikumas õlgnukku, mis lõpuks pidulikult põlema süüdati. Talv oli ära saadetud...

LIHAVÕTTED

Lihavõtted ehk ülestõusmispüha (*пасха, Светлое Христово Воскресение*) on püha, millega tähistatakse Kristuse ülestõusmist. Lihavõtete puhul on tegu liikuva pühaga, õige aeg arvutatakse kuukalendri järgi. Tavaliselt langevad lihavõtted ajavahemikku 4. aprill / 22. märts – 8. mai / 25. aprill. Lihavõtteid on Venemaal ikka peetud suure rõõmu pühaks.

Lihavõtte jumalateenistus algas laupäeva õösel vastu pühapäeva. Südaööl hakkasid helisema kirikukellad ja algas ristikäik ümber kiriku. Vaimulik laulis „Kristus on surnuist üles tõusnud...“, ning avati nn kuninglik värav ehk altari peauks. See sümboliseeris paradiisivärvate avamist Kristuse poolt: teatavasti suleti need inimestele pärast Aadama ja Eeva pattulangemist. Seejärel algas hommikupalvus, mille vahetas välja pühadeliturgia.

Pärast teenistuse lõppemist õnnitleti üksteist pühade puhul, suudeldi kolm korda sõnade „Kristus on surnuist üles tõusnud“ saatel, vahetati punaseks värvitud mune.

Pühade puhul pandi kodus valge laudlinaga kaetud lauale värvitud munad, *kulitš* – kõrge võitainast küpsetatud leib, *pasha* – magus rosinatega kohupiimatoit. Kõik need söögid õnnistati eelnevalt laupäevaõhtuse jumalateenistuse aegu kirikus.

Nagu teame, on paljud lihavõtetega seotud traditsioonid säilinud tänaseni.

Boriss Kustodijevi
maal „Ristikäik
lihavõtte ajal“.

JÜRIPÄEV

Jüripäevaks (püha Georgiose päev, *Егорьев день, Егорий, Ягорий, Юрьев день, день святого Георгия Победоносца*) nimetati rahvalikus kõnepruugis päeva, mil meenutati püha Georgios Võidukandjat (*Георгий Победоносец*). Õigupoolest tähistati seda päeva kaks korda aastas: 6. mail / 23. aprillil (*Jegori Vešnii* [kevadine]) ja 9. detsembril / 26. novembril (*Jegori Ossennii* [sügisene], *Jegori Zimnii* [talvine], või *Jegori Holodnõi* [külml]).

Traditsioonide kohaselt peeti Georgiost ehk Georgit (*Георгий*), kelle nimi vene rahvakeelde mugandunult kõlas Jegori või Juri, üheks peamiseks pühakuks. Teda võeti kui kevadekuulutajat. Kevadel lasti jüripäeval kari esimest korda välja, ühtaegu peeti seda karjaste pühaks. Ammustel aegadel kuulusid päeva juurde ka maaharimisega seotud tavad: ristikäigud külvatud põldudele, palvused, ringsõidud mööda maad.

Talvine jüripäev ehk *Juri (Jegori) Zimnii* tegi lõpu majandusmuredele ja laenu tähtaegadele. Selle päevaga on seotud ka sündmused, mis väljenduvad tuntud kõnekäänus „Vaat sulle, vanaema, jüripäeva!“ – XVI sajandi lõpuni võisid talupojad sel ajal minna ühe maaomaniku juurest teise juurde. Tsaar Boriss Godunovi ajal selline üleminek keelati.

SEMIK

Semik (семик) oli rahvuslik kevadpüha, mida peeti seitsmendal neljapäeval pärast lihavõtteid. Rahva teadvuses tähistas see üleminekut kevadelt suvele. Selle päevaga käisid kaasas mitmesugused kombed, näiteks tütarlaste pidustused. Sel päeval meenutati ka surnuid. *Semik* oli ainuke päev aastas, kus mälestati ka elust mitteloomulikul teel lahkunud inimesi: näiteks enesetapjaid ja hukatud kurjategijaid. Selliste inimeste haudadele viidi rituaalset toitu: värvitud mune, veini, pliine, saia. Päevale oli iseloomulik ühine söömaaeg metsas või põllul, millest võisid osa võtta nii mehed kui ka naised. Selle päeva juurde kuulusid tütarlaste traditsioonilised kogunemised: kasesalus mängiti kaskede ümber ringmänge, punuti pärgi ja ennustati nende pealt peigmeestega seonduvat.

TROITSA

Seda püha peeti seitsmendal pühapäeval pärast lihavõtteid. Eestis vastab *troitsale* (kolmainu püha, *троица, пятидесятница, день Святой Троицы*) ligilähedaselt suvistepühade (suvistete) ehk nelipühade esimene püha.

Boriss Kustodijevi
maal „Pidu troitsa
ajal“.

Õigeusu kirik meenutab siis Püha Vaimu laskumist apostlite peale ja austab Püha Kolmainust. Rahvakalendris käsitati seda kui taimede püha ja selle sümboliks oli kasepuu. Uskumuse kohaselt peeti kaske õnnepuuks, mis toob head ja kaitseb mustade jõudude eest. Kaseokste, aga vahel ka väikeste puukestega käidi läbi põllud, külad, tared. Majad kaunistati nii seest- kui ka väljastpoolt rohelisega. Kaski viidi ka kirikusse, põrand aga kaeti lõhnavate rohtudega. Jumalateenistuse ajal olid usklikel samuti käes kaseoksad ja lillekimbud. Kolmainu püha peeti ka neidude pühaks. Tütarlapsed panid selga pidulikud rõivad ning tegid läbi mitmesuguseid rituaale. Näiteks ehitati kasepuu, mängiti selle ümber ringmänge, kanti puud mööda küla ning seejärel lõhuti ta põllul või uputati jõkke.

Pühade-eelsel laupäeval meenutati surnuid. Venelastele oli see kõige tähtsam kevadine mälestuspäev. *Troitsa* võttis seega üle iidse *semiki* tähenduse ja funktsiooni.

PEETRIPÄEV

Peetripäeval (*Петров день*) – 12. juulil / 29. juunil – austati apostleid Peetrust ja Paulust. Lõuna-Venemaa külates kogunesid mehed ja naised päeva eelõhtul küla taha kõrgendikule päikeseloojangut ootama. Kogu öö istuti lõkke juures, lauldi ja lõbutseti. Seda kommet nimetati „päikese valvamiseks“. Püha eripäraks olid rituaalsed korrarikumised ja vargused. See tähendas, et noored jooksid käratsedes mööda küla, tõkestades tänavaid naabritelt näpatud esemetega, samuti tungiti võõrastesse aedadesse. Erilise au sees oli päev kalameestel: pühadelaual pidi ilmingimata olema värskest kalast tehtud toite. Kujunenud tavale vastavalt juhatati just sel päeval sisse suvine kalapüügihooaeg.

Mõnes kohas peeti seda päeva aga ka karjuste pühaks: siis said nad tasu karjapidamisaja juba möödunud osa eest.

POKROV

Seda püha tähistati 14./1. oktoobril. Talurahvakalendris oli *pokrov* (Jumalaema kaitsmise püha, *покров*) oluline sügisene püha, mis tähistas põllutööde lõpetamist ja talve algust. Öeldi, et pokrovipäeval on „ennelõunal sügis, pärastlõunal aga talv-talveke“. Sellest päevast hakkasid talupojad oma elamisi talveks ette valmistama: soojustati seinu, praod ja kõikvõimalikud nurgakesed topiti kinni taku või samblaga. Kõikides majades oli kombeks panna küdema vene ahi. Sel päeval viidi ka loomad talveks lauta. Samuti õiendati arved suveks palgatud sulastega. Kuna seda päeva peeti ka neidude pühaks, panid tütarlapsed kirikusse küünla ja teenistuse ajal palvetasid selle eest, et saaksid kiiremini mehele.

Rahvustoidud

Vene rahvusköök hakkas kujunema juba IX sajandil. Ent sellisena, nagu ta on jõudnud meie päevini, eksisteerib ta vaid pisut enam kui sada aastat.

Vene köögile on kõige enam mõju avaldanud kohalik kliima ning looduslik-geograafilised tingimused. Iidsetel avarustel leidis rohkesti metsa ning väiksemaid ja suuremaid veekogusid. Just seetõttu valmistatakse vene köögis eriti palju toite seentest, kalast, looma- ja linnuliha.

Juba väga ammustest aegadest on venelased kasvatanud hirssi, otra, kaera, nisu. Niisiis kuuluski toidulauale neist teradest keedetud puder. Musta

leiba küpsetati hapukast pärmitaignast. Tavalisest magedast taignast tehti lintnuudleid, pelmeene, vareenikuid (väikseid keedupirukaid).

Võimatu on vene söögilauda kujutleda soolatud toiduaineteta. Põhiliselt soolati-hapendati köögivilju – kurki ja tomatit. Neid oli kombeks süüa nii eraldi kui ka lisandina erinevate toitude juurde.

Vene köök on rikas suppide poolest. „Štši i kaša – pištša naša,“ ütleb vene vanasõna. Tõlkes tähendab see: „Kapsasupp ja puder – see on meie toit.“ Suppidest tuntuim ongi kahtlemata kapsasupp, ent hinnatud on ka borš, seljanka, uhhaa.

Vanimaks toiduks on kissellid. Kaera-, rukki-, nisukissellid kuuluvad toidulauale juba 1000 aastat.

Vene rahvusköögi eripära pole tulenenud ainult käepärastest toiduainetest: oluline oli ka, et sööki saaks valmistada vene ahjus. Just see andis toidule ainuomase maitse.

Küpsetistest on läbi aegade eriti populaarsed olnud mitmesuguse täidisega pirukad: liha-, marja-, seene-, kartuli-, kala-, köögivilja- või kohupiima-

Mõned hõrgutised vene peolaualt (vastlad, pasha – viimane A. Plistoni natüürmort).

pirukad. Pliinid, pannkoogid, barankad, mitut liiki rõngassaiad leidsid samuti sageli koha venelaste toidulaual.

Magustoidu põhiaineks olid üldjuhul marjad ja mesi. Neile jahu lisades valmistati präänikuid, mida peetakse üheks vanemaks vene maiustuseks.

Muidugi on venelastel ammustest aegadest ka oma joogid. Sageli arvatakse ekslikult, et ka tee kuulub nende hulka. Tegelikult ilmus tee esimest korda Venemaale XVII sajandil. Vanasti pruugiti põhiliselt meest valmistatud jooki, millele lisati maitseaineid ning juure- ja taimeteede tõmmist.

Eriti populaarne oli kali. Seda valmistati väga lihtsalt: kuumas vees lahustati mesi, lisati pärm ja parema maitse saamiseks veidi sidrunit või maitseaineid. Viimastest polnud Venemaal laialdaste kaubandussidemete tõttu puudust.

Alkoholist kasutati põhiliselt lahjasid jooke, näiteks marjadest ja meest valmistatud nastoikat, millel lasti teatud tasemeni käärida. Viina hakati valmistama alles XIV–XV sajandil. Vene viin oli tuntud erilise kvaliteedi poolest. XV sajandi lõpus kehtestas Moskva vürst Ivan III toodangule ja müügile riikliku monopoli.

Olgu siinkohal ka mõned maitsvad näited vene rahvusköögist.

Värskekapsasupp

500–700 grammi loomaliha (või niisama palju lamba- või sealiha), 2 liitrit vett, 600–700 grammi värsket kapsast, 2 kartulit, 1 porgand, 1 sibul, 2 tomatit, veidi naerist ja peterselli, 2 supilusikatäit rasva, loorberileht, musta pipart, soola.

Kõigepealt keedetakse aeglasel tulel ära liha. (Liha on soovitatav panna külma vette, siis tuleb puljong rammusam.) Kaant ei maksa kastrulile panna. Keemisel tekkiv vaht eemaldatakse lusikaga – seni, kuni seda enam juurde ei teki. Puljongit keedetakse ligi kaks tundi. Kapsas lõigatakse ribadeks ning segatakse seejärel puljongisse. Kui puljong uuesti keema läheb, lisatakse tükkideks lõigatud kartul. Sibul tükeldatakse pannile ja praetakse õlis koos võimalikult väikesteks tükkideks lõigatud tomatitega. Saadud segu lisatakse puljongile, mida lastakse keeda veel 15–20 minutit. Mõni minut enne, kui pott tulelt ära võetakse, pannakse supisse loorberileht ning puistatakse maitse järgi soola ja pipart. Soovi korral lisatakse küüslauku, mis tuleb eelnevalt hästi peeneks riivida.

Moskva-päraselt küpsetatud kala

700–800 grammi kalafileed, 5–7 keedetud seent, 2–3 kõvaks keedetud muna, 2 sibulat, 50 grammi võid, 6–7 kartulit, 1½ klaasi koorekastet, ½ klaasi riivitud juustu, soola.

Võiga määratud panni keskele asetatakse kalatükid, nende ümber panni äärtesse praetud kartuli lõigud. Kalale sätitakse peale praetud sibul, keedetud muna lõigud, keedetud seened. Kõik see valatakse üle koorekastmega, riputatakse peale juust ning pannakse seejärel praeahju.

Praetud põrsas tatrapudrug

Keskmine põrsas, 1 teelusikatäis soola, ½ klaasi sulatatud võid, 5 klaasi sõmerat tatraputru, 5 kõvaks keedetud muna, sibulat, porgandit, maitserohelist, 2 oliivi.

Eelnevalt ettevalmistatud, pea ja jalgadega pörsas asetatakse – kõht allapoole ja jalad välja sirutatud – pannile. Valatakse üle sulatatud võiga ja pannakse kuumaks aetud praeahju. Kui pörsas hakkab pruunikaks tõmbuma, vähendatakse ahju temperatuuri. Umbes iga kümne minuti järel kastetakse küpsetist temast endast eralduva mahlagaga. Vahepeal keedetakse valmis tatrapuder ning praetakse see üle koos peeneks hakitud sibula ja hakitud munaga. Kui praad on valmis, lõigatakse see pikuti ja seejärel põiki tükkideks. Seejärel pannakse suurele vaagnale kiht putru ning sellele asetatakse küpsetatud pörsas. Külgedelt kaetakse praad samuti pudruga ning kaunistatakse munade, keedetud porgandi, maitserohelisega. Pörsa silmi asendavad oliivid.

Meepräänik

200 grammi mett, 400 grammi jahu, 200 grammi võid, ½ klaasi suhkrut, 1½ muna, ½ sidrunit, 2 teelusikatäit kaneeli, ingverit, nelki, soola.

Mesi valatakse potti, lisatakse või ning soojendatakse tulel senikaua, kuni või sulab. Segule lisatakse suhkur, sool, ingver, lahtilöödud munad, peenestatud nelk, sidruni riivitud koor, kaneelipulber. Lõpuks lisatakse jahu ning kõik segatakse hästi läbi. Siis riputatakse lauale jahu ning rullitakse tainas lahti. Vormide abil tehakse sellest mitmesuguseid kujakesi. Ahjuplaat määratakse võiga ja puistatakse seejärel üle jahuga. Kujukesed asetatakse plaadile ning pannakse mitte eriti kuuma ahju. Valminud präänikud kaetakse glasuuriga. Glasuuri tegemiseks läheb vaja 1 munavalget, mis segatakse hästi läbi 100 grammi suhkru ning veidikese vanilliga.

Kaerakissell

Soovitud hulk kaerakruupi, soola, suhkrut, piima.

Kaerakruupidele valatakse peale vesi ja jäetakse segu 24 tunniks seisma. Seejärel kurnatakse vesi hoolikalt välja. Saadud vedelikule lisatakse sool ja suhkur ning lastakse keema. Segatakse läbi piimaga. Roog valatakse välja eelnevalt võiga määratud taldrikutesse ning pannakse külma kohta.

Meekali

800 grammi mett, 2 sidrunit, 25 grammi pärm, 5 liitrit vett.

Keevasse vette pannakse mesi ja segatakse hästi läbi. Kui vedelik on jahtunud 20 kraadini, lisatakse pärm, sidrunimahla või sidrunihape ja jäetakse 10–12 tunniks seisma. Saadud jook valatakse laiali pudelitesse, mis seejärel suletakse.

Venelased maailmas

Venemaa on maailmas esikohal nende inimeste arvult, kes elavad väljaspool oma kodumaa piire. Neid inimesi on ligi 35 miljonit (võrdluseks: hiinlaste puhul on see arv 30, juutide puhul 13,6 ja armeenlastel 5 miljonit). Seega elab iga viies venelane kodust eemal. Viies riigis – Kasahstanis, Lätis, Eestis, Ukrainas ja Kirgiisias – moodustavad venelased enam kui 20% elanikkonnast.

Venelased Eestis

Venelased on siinmail elanud juba Liivi orduriigi aegadest alates. Tartus, Narvas ja teisteski kohtades tegutsesid õigeusu kirikud ja kujunesid vene kvartalid, kus elasid näiteks novgorodlastest ja pihkvalastest kaupmehed ning pihkvalastest müürsepad. Tallinnas oli sajandeid tagasi vene kaupmeeste elamispaigaks kujunenud mäepealne, mida praegu tunneme kui Sulevimäge. Sinna viis – nagu nüüdki – Vene tänav. Algselt asus sellel mäekesel ka õigeusu kirik, mis kandis püha Nikolause nime. 1433. aasta tulekahjus põles see maha, ent mõne aasta pärast ehitati uus kirik – siis

„Ruthneia“ esimees Roman Ljagu, Venemaa Föderatsiooni Föderaalnõukogu Riigiduumas esimehe esimene asetäitja Ljubov Sliška ja Moskva Patriarhaadi esindaja Riigiduumas Serafimo-Divejevo kloostris pidustuste aegu.

Tallinna Vene Kultuuri
Pühapäevakooli õpilased
ekskursioonil Moskvas.

juba Vene tänavale. XVII–XVIII sajandil moodustus vene asunduste kett Peipsi järve kirde- ja läänekaldal. Sellesse kuulusid *Sõrenets* (Vasknarva), *Logozõ* (Lohusuu), *Tšornõi* (Mustvee), *Krasnõje gorõ* (Kallaste), *Nos* (Nina), *Kolki* (Kolkja), *Voronja* (Varnja) ja teisedki paigad. Pepsi-äärsed alad said elupaigaks vene vanausulistele, kes põgenesid sinna XVII sajandil pärast patriarh Nikoni kirikureforme. XIX sajandil asus linnadesse elama vähesel määral vene kaupmehi ja käsitöölisi, seal seadsid end sisse vene sõjaväelased. *Derpti* (*Jurjevi*, Tartu) ülikoolis aga õppis arvukalt vene üliõpilasi. XIX sajandi lõpuks suurenes vene elanikkond Eestis veidi ametnike, sõjaväeteenistujate, õpetajate, üliõpilaste ja ülikooli professorite arvel. Samuti saabus siia kvalifitseeritud töölisi, kes hakkasid ehitama sadamaid, raudteid, tehaseid. Iseseisvas Eestis mõjutasid venelaste arvu bolševistlikult Venemaalt lahkunud vene emigrandid ja põgenikud, samuti inimesed, kes

Tallinna Vene Kultuuri Pühapäevakooli praegused õpilased.

elasid Petserimaal ja Narva-tagustel aladel (vastavalt Tartu rahulepingule, mis liitis kõnealused territooriumid Eestiga). Pärast Eesti Vabariigi sõltumata taastamist 1991. aastal võime kõnelda venelastest kui arvukaimast rahvusvähemusest Eestis.

2000. aastal loodi Eestis Vene Kultuuriseltside Assotsiatsioon „Ruthenia“. Selle eesmärk on koordineerida nende kultuuri-, teadus-, haridus-, spordi- ja teiste organisatsioonide tegevust, mis on huvitatud vene kultuuri arendamisest ja rahvusvaheliste sidemete tugevdamisest riikidega, kus tegutsevad vene kultuuriseltsid.

Olgu siinkohal mõned näited assotsiatsiooni tegevusest:

- 2001 – anti välja Tallinna teejuhgid;
- 2002 – asetati mälestustahvlid Peipsi järve kaldal Nina külas (Tartu maakond) asuva Jumalaema Kaitsmise kirikule;
- 2003 – korraldati konkurss „Õigeusk – vene kultuuri alus“ (koostöös Tallinna Aleksandr Nevski katedraali kogudusega) Tallinna ja Narva vene koolide vanemate klasside õpilastele;

- 2003 – Eestimaale vene noorte palverännureis Serafimo-Divejevo nunnakloostri pidustustele, millega tähistati Sarovi Serafimi pühakuks kuulutamise 100. aastapäeva (Venemaa Föderatsiooni Föderaalnõukogu Riigiduumas esimehe esimese asetäitja Ljubov Sliska toetusel);
- 2003 – assotsiatsiooni juhatuse liikmed osalesid Moskvas ja kogu Venemaa patriarhi Aleksius II vastuvõtul Venemaa Föderatsiooni Eesti Suursaatkonnas;
- 2004 – korraldati vene õppekeele koolide direktoritele sõit Moskvasse osalemaks rahvusvahelistel jõululugemistel;
- 2004 – anti välja Eestis elava vene õigeuskliku kogukonna ajaloo artiklilooming. Loomingus on ka unikaalsed arhiivdokumendid aastail 1912–1935 Peipsi kaldal elanud venelaste elu ja olme kohta;
- 2005 – assotsiatsiooni juurde loodi Tallinna Vene Kultuuri Pühapäevakool, kooli õppeprogramm litsentseeriti Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeeriumis;
- 2006 – Tallinna Vene Kultuuri Pühapäevakooli õpilastele korraldati ekskursioon Moskvasse (Moskva Juri Dolgoruki Fondi toetusel);

Praegu pöörab Vene Kultuuriseltside Assotsiatsioon „Ruthenia“ erilist tähelepanu Tallinna pühapäevakooli arendamisele. Pühapäevakooli eesmärk on õpetada vene vähemusrahvuse esindajaid tundma oma rahva kultuuripärandit. Tallinnas elavatel vene noortel on pühapäevakoolis võimalus õppida ka vene õigeusu kiriku ajalugu, vene kultuuri traditsioone, vene kultuuri ajalugu ja retoorikat. Koolitunnid toimuvad igal nädalal septembrist maini Majanduse ja Juhtimise Instituudi ruumes (Tallinn, Erika 7a). Peale loengute on õpilastele mõeldud ka mitmekesine ekskursiooniprogramm. Sõitudel mööda Eestimaad saavad pühapäevakooli õpilased teada palju uut ja huvitavat vene kultuuriga seotud vaatamisväärsuste kohta, samuti laienevad nende teadmised eesti-vene kultuurisidemetest. Ja muidugi õpitakse põhjalikult tundma oma praegust kodupaika Eesti Vabariiki.

2005. aasta sügisel nägi ilmavalgust Vene Kultuuriseltside Assotsiatsiooni „Ruthenia“ ajalehe „Vene Pühapäevakool“ esimene number. Assotsiatsioonil on ka rikkalik vene ajalugu ja kultuuri tutvustav videofilmikogu. Alus on pandud raamatukogu loomisele.

Pühapäevakooli tegevust toetab Mitme-eestlaste Integratsiooni Sihtasutuse Haridusprogrammide Keskus.

Vene Kultuuriseltside Assotsiatsioon „Ruthenia“:
 juhatuse esimees: Roman Ljagu
 aadress: Pikk 38–2, Tallinn 10133, Eesti Vabariik
 telefon: (372) 627 0692, (372) 5615 6522; faks: (372) 631 3999
 e-mail: romanljagu@hotmail.ee

Eesti-Vene kultuurisuhted arenevad mõistagi ka laiemalt.

2004. aastal leidsid Moskva kultuurielus rohkesti vastukaja kaks eesti lavastajate tööd: Elmo Nüganeni „*Tout payé*“ Lenkomi teatris ja Raivo Trassi „*Forever*“ Venemaa Akadeemilises Noorsooteatris. Sama aasta aprillis oli Eesti esindatud filmifestivalil Moskvas kolme linatõelega: „Head käed“, „Karu süda“ ja „Ristumine peateega“. Moskva Konservatooriumi suures saalis aga esines koos Moskva Sümfooniaorkestriga eesti tenor Juhan Tralla.

2004. aasta juunis sai Moskva rahvusvahelisel filmifestivalil žürii eripreemia „Hõbedase Georgi“ (püha Jüri hõbedase kuju) Rene Reinumäe ja Jaak Kilmi film „Sigade revolutsioon“. Oktoobris esinesid noored eesti muusikud Jaan Kapp (klaver) ning Anna-Liisa Eller ja Laura Lindpere (kannel) Spivakovi fondi toetusel Roerichi muuseumis.

2005. aasta veebruaris võis Pihkva Kremli näitusesaalides näha ühel ajal kaht Eestiga seotud väljapanekut: Aleksander Pilari akvarellinäitust, mille korraldas kunstniku poeg, Vene Kultuuriühenduste Assotsiatsiooni „Ruthenia“ juhatuse liige Boris Pilar, ning Pihkva arhitekti Igor Lagunini fotonäitust.

2004. aastal oli kõigil huvilistel võimalus Tallinnas kaasa elada Moskva Suure Teatri ja Peterburi Maria teatri solistide esinemisele. Sama aasta oktoobris oli Tallinnas Venemaa kunstniku Mihhail Šemjakini loomingu näitus, detsembris aga eksponeeris siin oma töid kunstnik Vassili Gretško.

Niisiis on venelased ja eestlased kultuuri kaudu seotud hoopis tihedamini, kui esmapilgul ehk arvatagi oskame. Sarnaseid sidemeid võib aga leida ka ajaloos ja teaduses, hariduses ja spordis. Igapäevaelust rääkimata. Sest kui kahe rahvuse esindajad elavad päevast päeva teineteise kõrval – oma kaaslastelt õppides ja samas neile midagi ka omalt poolt vastu andes – ei saa see teisiti ju ollagi.

KASUTATUD ALLIKAD

Trükised

1. Голованова М. П. Герб, флаг, гимн России. М., 2005.
2. Дворниченко А. Ю., Кашенко С. Г. и др. История России с древнейших времен до начала XX века. СПб., 2001.
3. Димов В. Университет Ломоносовых. М., 2003.
4. Жельвис В. Эти странные русские. М., 2002.
5. Иллюстрированная энциклопедия «Руссика». История России. 9–17 вв. М., 2004.
6. Иллюстрированная энциклопедия «Руссика». История России. 18–20 вв. М., 2004.
7. Каминская Н. М. История костюма. М., 1986.
8. Ковалева Л. Образование по-русски // газета «Молодежь Эстонии», 17.07.2006.
9. Лихачев Д. С. О национальном характере русских // «Вопросы философии». – 1990. – № 4.
10. Меньшов В., Филякова Е. Русская письменность. М., 2004.
11. Мир русской культуры /под ред. А.Н. Мячина/. М., 2004.
12. Михалков С. В. Моя Родина – Россия. М., 2006.
13. Никитина А. В. Русская традиционная культура. СПб., 2002.
14. Островский Г. Рассказ о русской живописи. М., 1989.
15. Патриарх Алексей II. Православие в Эстонии. М., 1999.
16. Проблемы русской культуры в Эстонии: Сборник статей /под ред. Н. Басселя/. Т., 2005.
17. Русская мифология: Энциклопедия /сост. – Е. Мадлевская/. М., 2006.
18. Рябцев Ю. С. История русской культуры. М., 2003.
19. Рябцев Ю. С. Путешествие в историю старой русской жизни. М., 2006.
20. Соловьев В. Русская культура с древнейших времен до наших дней. М., 2005.
21. Фелицына В. П., Прохоров Ю. Е. Русские пословицы, поговорки и крылатые выражения. М., 1979.
22. Шангина И. И. Русский народ. Будни и праздники: Энциклопедия. СПб., 2003.

Internet

1. www.msu.ru – Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова.
2. www.rusemb.ee – Посольство Российской Федерации в Эстонской Республике.
3. www.estemb.ru – Посольство Эстонии в Москве.
4. www.ras.ru – Российская академия наук.
5. www.russiancook.ru – Русская кухня.
6. www.kuh.narod.ru – Русская народная кухня.
7. www.mospat.ru – Русская православная церковь.
8. www.russianedu.ru – Русский язык за рубежом.